

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

**AKČNÍ VÝBORY NÁRODNÍ FRONTY NA ZNOJEMSKU
V LETECH 1948–1949**

Martin Gamba

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Konečný, Csc.

Olomouc 2018

**Prohlašuji, že jsem předloženou práci zpracoval samostatně a na základě
citovaných pramenů a literatury.**

V Olomouci, dne 12. května 2018

Obsah

Úvod.....	3
1. Použité prameny a literatura	7
2. Národní fronta a politická situace na Znojemsku v období třetí republiky	10
3. Akční výbory Národní fronty na Znojemsku a jejich organizace.....	15
3.1. Činnost akčních výborů v roce 1948	22
3.1.1. Případová studie: Očista Okresního národního výboru ve Znojmě	37
3.2. Pozdější činnost a okrajová agenda akčních výborů.....	44
3.3. Hospodářská očista	53
3.4. Pokus o revoluční transformaci církevní hierarchie a Katolická akce	66
3.5. Převzetí a transformace Sokola	77
3.6. Dohled nad nekomunistickými stranami	87
Závěr	100
Seznam použitých pramenů a literatury.....	102
Seznam použitých zkratk.....	104
Resumé	106

Úvod

Předkládaná práce se zabývá činností akčních výborů Národní fronty na Znojemsku v letech 1948-1949. Znojemskem v dalším textu myslím znojemský politický okres vymezený relevantní správní úpravou. Při popisu událostí a procesů probíhajících do konce roku 1948 je Znojemskem míněn politický okres obnovený dekretem prezidenta republiky č. 121/1945 Sb. *o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory*, po roce 1949 rozsahem o něco menší okres definovaný zákonem č. 280/1948 Sb. *o krajském zřízení*.

Práce zkoumá především činnost příslušných akčních výborů Národní fronty. V práci okrajově zmiňuji také samostatné akční výbory vzniklé na pracovištích, v profesních sdruženích, ve spolcích apod. Ty byly krátkodobě zaštitěny teritoriálními akčními výbory NF, s jejichž součinností prováděly personální změny v kontrolovaných organizacích. Takové personální změny zpočátku tvořily podstatnou část agendy akčních výborů a pro střídmost sdělení je v následujícím textu nazývám termínem očista. Vycházím tak z dobového termínu očisty veřejného a politického života, přičemž se distancuji od expresivní příznakovosti pojmu, který mu komunistická moc udělila.

Pojem užívám vzhledem k implicitně vymezenému záběru personálních opatření. Podržíme-li se interpretace Jaroslava Mlýnského, jsou očištěnou veřejného života míněna personální opatření „v orgánech a úřadech státní a lidové správy, ve všech závodech, podnicích a institucích a vůbec ve veřejnosti.“¹ Vzhledem k šíři zkoumaného materiálu se zaměřuji především na očistu Okresního národního výboru ve Znojmě jako na reprezentativní příklad rychlé očisty pracoviště provedené v

¹ MLÝNSKÝ, Jaroslav: Únor 1948 a akční výbory Národní fronty. Praha 1978, s. 52.

zásadě během několika týdnů. Obdobně probíhající očistě ostatních organizací a profesních sdružení se tak mohu věnovat pouze okrajově v kapitole 3.1.

Oproti tomu očistou politického života jsou myšlena opatření v „orgánech a složkách Národní fronty, tj. v politických stranách, masových organizacích a spolcích“². Obecně vzato šlo o dlouhodobý proces probíhající po celé sledované období (1948–1949), kterému věnuji kapitoly 3.5. a 3.6. Konkrétně se jedná o kapitoly popisující očistu a transformaci nekomunistických stran a transformaci Sokola jako zástupce masových organizací a spolků.

Navíc popisují situaci v hospodářské oblasti kvůli rozsáhlým strukturálním zásahům, které provázely přeměnu smíšeně tržního uspořádání třetí republiky na plánované hospodářství. Tyto změny byly základním kamenem komunistického politického programu, a proto k jejich provedení bylo použito všech dostupných mocenských pák, tedy i ovládnutých orgánů Národní fronty. Navíc znojemský okres jako okres pohraniční disponoval značným majetkem svěřeným některým obyvatelům do tzv. národní správy. Akční výbory NF měly vliv na personální skladbu těchto přidělců a tím pádem ovlivňovaly podstatnou část ekonomické aktivity na okrese.

Z výše zmíněného vymezení vyplývá, že se záběru práce vymykají ozbrojené síly a bezpečnostní orgány, stejně jako církevní hierarchie, které podléhaly zvláštním očistným procesům nezávislým na orgánech NF. Výjimku tvoří tzv. Katolická akce, která jako součást NF měla nepřímo působit na katolický klérus a organizovala loajální „pokrokové“ věřící. Činnosti Katolické akce věnuji zvláštní kapitolu vzhledem k významu katolické církve jako společenské instituce.

² Tamtéž.

Z důvodu dlouhodobého trvání některých výše zmíněných procesů považuji za vhodné také shrnout vývoj funkce okresních orgánů Národní fronty v kontextu celostátního vývoje organizace. Sledovat budu fungování NF od revolučního období roku 1948 po ustálení organizace obrozené NF a přibývání rutinní agendy na začátku padesátých let. V tomto úseku se zaměřím především na agendu směřující k upevnění moci nově nastoleného režimu, jako byla organizace voleb v květnu roku 1948 apod.

Chronologický rámeček práce je tak ohraničen především lety 1948–1949, kdy probíhala především prvotní porevoluční očista veřejného a politického života k moci nastoupivšími komunisty. Tím nechci tvrdit, že následující kádrová práce či zostření třídního boje v padesátých letech neměly vliv na personální situaci veřejných organizací. Považuji však tyto změny za kvalitativně odlišné, protože k nim docházelo v době již pevně ukotvené komunistické moci, na rozdíl od mnou popisovaného období, kdy nově ustavená obrozená vláda teprve stanovovala své hranice a definovala přístup k výkonu moci.

Použijeme-li obecně přijímané termíny, je předkládaná práce chronologicky zasazena do první etapy masové nezákonnosti, jak je definována Karlem Kaplanem. Ten kromě aspektů uvedených výše popisuje období jako směřující k odstranění demokratické a občanské společnosti, aby následně v druhém období (cca v letech 1950-1953) došlo k realizaci velmocenských plánů komunistického vedení a Sovětského svazu.³

Hlubšímu zpracování provádění personální a kádrové politiky na okrese v padesátých letech se nebudu věnovat jednak z praktických důvodů rozsahu práce,

³ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953 2. část*. Praha 1991, s. 75.

druhak kvůli možným přesahům s již existující sekundární literaturou (viz níže V. Kaška *Neukáznění a neangažovaní*). Jedinou významnější výjimkou přesahující stanovený časový rámec je tak obroda nekomunistických politických stran, která na Znojemsku probíhala opožděně na začátku padesátých let. Tato obroda však byla kvalitativně podobná porevoluční čistce nepolitických organizací a pouze vlivem lokálních okolností byla učiněna později než v jiných oblastech.

1. Použité prameny a literatura

V práci užívám především prameny z fondů samotné Národní fronty, která jako koordinátorka veřejného života měla právo zasahovat do záležitostí většiny politických a ekonomických organizací a spolků. Pochopitelné je prozkoumání i spisů komunistické strany, která navzdory formální autonomii NF koordinovala po stranické linii rozhodnutí svých členů držících vedoucí funkce v očištných výborech.

Z pohledu správní hierarchie užívám fondy okresního a místních výborů organizací uchovaných v Státním okresním archivu ve Znojmě. Z fondů nadřízených správních složek používám spíše okrajově spisy krajských výborů NF a KSČ nacházející se v Moravském zemském archivu v Brně. Ty jsou sice vhodné pro porovnání průběhu očisty ve srovnatelných okresech příslušného kraje, avšak vzhledem k silné autonomii okresů v samotném operativním provedení příkazů jsou pro potřeby práce spíše druhořadého charakteru.

Mezi primární prameny patří především spisový materiál zkoumaných organizací, jako jsou korespondence sekretariátů nebo zápisy ze schůzí. Zatímco stručné zápisy ze schůzí poskytují základní shrnutí probíhajících událostí, torzovitě zachovaná korespondence nám může poskytnout hlubší pohled do jednotlivých případů. Z nich vybírám nejčastější či nejilustrativnější příklady úkonů, které obvykle používaly komunistické orgány při očištění okresu.

V práci by bylo možno užít i pramenů z provenience Ústředního akčního výboru NF. Pro práci relevantní fondy ÚAV NF obsahují zpravidla oběžníky nejvyšších orgánů či zápisy z jednání utvářejících celostátní politický kurz. V práci však fondy nejvyšších orgánů necituji, protože oběžníky s příslušnými prováděcími směrnici lze nalézt ve fondech okresních orgánů. Stejně tak politický vývoj je

dostatečně popsán v sekundární literatuře (viz níže Kaplan, Mlýnský).

Nepoužil jsem taktéž pramenů vzniklých z pozdějších rehabilitačních procesů z období politického tání v roce 1968. Tehdejší odvolací řízení vnášela světlo na některé nelegitimní praktiky akčních výborů a tím přinesla odlišný pohled na problematiku únorového převratu. Užitím těchto pramenů by se však dle mého názoru porušilo poměrně ucelené chronologické vymezení zkoumaného období.

Mimo to užívám pramenů publicistického charakteru, především regionální periodický tisk jako byla brněnská *Rovnost*, či *Lidová Obroda*. Při použití těchto pramenů je potřeba mít na paměti neskrývanou stranickost v případě komunistické *Rovnosti*, stejně jako nepřímý vliv vlády přebírajících komunistů v *Lidové Obrodě*. Z tohoto pohledu tedy není možné přijmout interpretaci událostí popisovanou v pramenech publicistického charakteru, avšak tématické zaměření obsahu lze přijmout jako indikátor agendy dominující ve veřejné debatě.

Dalším literárním pramenem je městská kronika, která poskytuje souhrnný pohled na probíhající procesy a události, avšak zde je zase nutné zohlednit kromě dobové poplatnosti a autorské autocenzury taktéž chronologický odstup od popisovaných událostí, které jsou zapsány zpravidla zpětně za celý rok. Kronika obsahuje náhled sice strukturovaný, nicméně plně nevystihující chaotickou situaci na okrese. Stejně tak další literární pramen na události nahlíží s odstupem. Jedná se o výroční edici *Okresní knihovny ve Znojmě sbírající vzpomínky pamětníků*, která navíc rámuje události částečně revidovaným pohledem korespondujícím s rokem vydání – 1978.⁴

Všechny výše zmíněné prameny tedy poskytují pouze jednostrannou

⁴ HANZÁLEK, Jan a kol.: *Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února*. Znojmo 1978.

interpretaci událostí a procesů a mohou být využité pouze pro ilustraci projevů oficiálního diskurzu v dobové veřejné komunikaci. Z faktického hlediska také mohou upozorňovat na některé neoddiskutovatelné jevy jako např. proběhlé manifestace či podobu oficiální interpretace tehdejších událostí.

Za základní sekundární literaturu považuji knihu nestora tematiky Karla Kaplana s názvem *Národní fronta*, vydanou nakladatelstvím Akademia⁵. Kaplanova kniha měla velký vliv na strukturu této práce, obzvláště na zkoumaná témata související s očistou okresu. Témata navzdory regionálním zvláštnostem kopírovala dynamiku celorepublikové očisty díky vládou stanoveným prioritám. Zbývající celoživotní dílo Karla Kaplana však nelze opominout, a proto na něj v práci taktéž odkazuji.

Za zmínku stojí taktéž dílo Jaroslava Mlýnského⁶. Ten se věnoval problematice akčních výborů a činnosti Národní fronty převážně v sedmdesátých a osmdesátých letech. Jakkoliv dnes nelze přijímat politicky konformní interpretaci obsaženou v jeho dílech, nelze zároveň nedocenit jejich faktografický přínos. Při použití dostatečné textové kritiky tak lze produkci Jaroslava Mlýnského dodnes považovat za relevantní.

Výjimečnou zmínku bych věnoval práci Václava Kašky *Neukáznění a neangažovaní*⁷ zaměřené spíše na kádrovou politiku komunistické strany. Kniha v závěrečné části metodou sondy ilustruje obecné soudy práce právě na případě znojemského okresu. Vzhledem k prolínání funkcionářů KSČ a NF tedy částečně popisuje i vztahy funkcionářů zmiňovaných v této práci, i když již v klimatu

⁵ KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012.

⁶ MLÝNSKÝ, Jaroslav: *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty*. Praha 1978.

⁷ KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952*. Praha 2014.

zostřeného třídního boje uvnitř komunistické strany padesátých let.

Kaškova práce je tak nejzevrubnějším dílem zabývající se regionální historií Znojemska v období nástupu komunistického režimu. V dalších dílech publicistického charakteru zabývajících se dějinami města a okolí se období zmiňuje pouze okrajově. Znojmo v tomto ohledu doplácí na neexistenci zpracovaných kompletních městských dějin. Poslední prací tohoto druhu bylo díla Antona Vrbky z počátku 20. století.⁸

2. Národní fronta a politická situace na Znojemsku v období třetí republiky

Znojemský okres se jako okres pohraniční musel potýkat s početným německým etnikem, které na konci války činilo počet 60 tisíc osob. Poválečný odsun Němců tak zanechal v demografii okresu velkou mezeru, proto byly z vnitrozemí přivolávány pracovní síly k osídlení pohraničí. Nové usedlíky poválečné orgány lákaly především na uvolněný majetek zkonfiskovaný odsouvaným Němcům. Tzv. národní správy byly rozdělovány okresními orgány za pomoci okresní osidlovací komise, takže vedení okresu mělo dosti podstatný vliv na ekonomickou činnost na okrese.

Ve vedení okresu se v letech 1945 a 1946 ocitnul JUDr. Josef Frey, nestraník s pověstí schopného vlastence, který mohl těžit ze své praxe získané v revolučních dobách poválečného léta, kdy Frey stál jako okresní hejtman v čele revolučního národního výboru. Po volbách do Národního shromáždění roku 1946 se přesunul mezi správní úředníky okresního národního výboru, kde působil jako přednosta právního oddělení a tajemník politické správy.⁹

⁸ VRBKA, Anton: *Kronika města Znojma*. Znojmo 1902.

⁹ SOKA Znojmo, fond Z\ONV-I, kart. 3, inv. č. 5, *zápis s předsednictva 29. 5. 1946*.

Volby roku 1946, které volební výsledky v celostátních volbách analogicky převáděly do složení samosprávných orgánů, přeměnily prozatimní správu na správu zastupitelsky-politickou. Znojemsko, jako mnoho jiných pohraničních okresů, zvolilo 44,7 procenty voličských hlasů zástupce komunistické strany. Komunisté proto obsadili většinu pozic v ONV a výše zmíněného předsedu Freye nahradil gymnaziální profesor Ladislav Novák.¹⁰

Komunisté tedy byli početnou silou na okrese ještě před samotným únorem 1948. Nebylo divu, protože komunisté nabízeli jasná řešení problémů poválečného Československa. Navíc na Znojemsku jako všude jinde v pohraničí vypukla krize kontinuity, kdy vykořeněným obyvatelům bez tradičních lokálních elit konvenovala komunistická vize rovnostářské společnosti.¹¹

Ostatní kandidující strany propadly s výjimkou lidovců. Ti měli své tradiční voliče mezi starousedlíky v severní části okresu. I lidovci však získali necelých 21 procent hlasů¹² a stejně jako zástupci ostatních stran v okresní správě zastávali pouze okrajovou roli.

Demise dvanácti nekomunistických ministrů 20. února a snaha demokratických stran o omezení moci komunistické strany tak na okrese pouze potvrdila předcházející trendy. Demise se na Znojemsku obešla bez dramatických událostí, které se děly v hlavním městě. Dle zpětných zpráv bezpečnostního referátu ONV docházelo ke schůzkám členů nekomunistických stran, při kterých účastníci vystupovali proti krokům KSČ. Žádná z těchto schůzek však nepřekročila rámeček

¹⁰ HANZÁLEK, Jan a kol.: *Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února*. Znojmo 1978. s. 17.

¹¹ BRENNER, Christiane: *Mezi Východem a Západem. České politické diskurzy 1945-1948*. Praha 2015, s. 219.

¹² SOKA Znojmo, fond Z\ONV-I, kart. 15, inv. č. 64, *výsledky voleb 1946*.

vnitrostranického setkání.¹³

Není divu, protože proti jakémukoliv odporu stáli v pohotovosti komunisté v bezpečnostních složkách. Naopak vojenský útvar v místních kasárnách byl paralyzován stejně jako okresní sbor brannosti. Situaci protikomunistických sil rozhodně nepomohly ani rozšiřované zvěsti o možném návratu bývalých německých usedlíků ze zahraničí. Ti podle paranoidní šeptandy čekali na rozsáhlejších politické bouře proti vládě.¹⁴

Již brzy místní komunisté dokázali demonstrovat normalizaci mocenského převratu pomocí manifestace v neděli 22. února. Akce, zorganizovaná organizací KSC z keramického závodu Ditmar-Urbach se konala na podporu pražského sjezdu závodních rad.¹⁵

Podstatnou překážkou však byla moc, kterou stále některé osoby nepohodlné režimu držely ať už jménem zastávané funkce, povoláním nebo majetkem a sociálním postavením. Proto vznikaly obrodné akční výbory v podnicích, spolcích a veřejných organizacích. Následná personální očista tak měla potvrdit porážku nekomunistů a nahradit je režimu loajálními osobami.

Na Znojemsku první akční výbory vznikaly v průběhu neděle a pondělí, kdy se sešly přípravné výbory akčního sboru při ONV a akčního výboru v keramických závodech. V následujících letech se obě organizace předháněly, která z nich vlastně byla prvním akčním výborem na Znojemsku.¹⁶ Rozsoudit spor mezi nimi je těžké, protože obě organizace z nedělních akcí jednotlivých výborů nevytvořily žádný zápis a přípravné práce probíhaly pouhou ústní domluvou.

13 SOKA Znojmo, fond Z\ONV-III, kart. 12, inv. č. 78, hlášení 8. 3. 1948

14 HANZÁLEK, Jan a kol.: *Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února*. Znojmo 1978, s. 18.

15 SOKA Znojmo, fond Z\MNVZ-II, kniha 2, zápis za rok 1948.

16 HANZÁLEK, Jan a kol.: *Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února*. Znojmo 1978, s. 18.

S určitostí lze říci pouze, že oba orgány vydaly svá první prohlášení k celostátním událostem v pondělí 23. února. V pondělí a v úterý došlo k vytváření AV v dalších klíčových organizacích na okrese. Ty nakonec zaštitil okresní akční výbor NF oficiálně ustanovený 25. února 1948.¹⁷

Koordinací AV byly totiž pověřeny orgány Národní fronty, která sdružovala všechny významné veřejné a politické organizace, a která měla alespoň formálně působit jako nadstranický orgán vydávající rozhodnutí komunistických složek za vůli celé angažované společnosti.

Tato nadstranickost byla cílena do dvou směrů. Ve vnitřní politice mohla komunistickou z vůli prezentovat jako samostatné, objektivní rozhodnutí lokálních orgánů. Naopak v mezinárodní politice byla Národní fronta neocenitelným propagandistickým nástrojem ukazujícím zachování pluralitního politického života v popřevratové lidové demokracii. Předáním části moci Národní frontě se tak formálně zachovala kontinuita korporativního uspořádání předúnorového Československa.¹⁸

Národní fronta byla vytvořena již Košickým vládním programem. Plný název zněl Národní fronta Čechů a Slováků. NF byla de iure tvořena samostatnou českou a slovenskou Národní frontou, avšak tyto samostatné orgány se za celou dobu existence scházely naprosto ojediněle.¹⁹

Národní frontu tvořily v první řadě vládní strany, což byly strany, které se podílely na osvobození republiky a jako jediné měly nárok na obnovení své předválečné činnosti. V české části ČSR jimi byly Komunistická strana Československa, Československá strana národně socialistická, Československá

¹⁷ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *plakát OAV*.

¹⁸ KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012, s. 32.

¹⁹ Tamtéž, s. 17.

strana lidová a Československá sociální demokracie. V části slovenské mezi vládní strany patřila ještě Demokratická strana, Strana slobody, Komunistická strana Slovenska a do roku 1947 Strana práce.

Kromě politických stran patřily do NF také významné celonárodní organizace. Především mezi ně patřily odbory, spolky s celostátní působností a masové organizace. Po komunistickém převratu se pozice NF oslabovala přidáváním zastoupení dalším a dalším organizacím, které nezastávaly v řízení státu až tak výjimečnou úlohu. Nabýváním počtu inkorporovaných organizací se čím dál více omezovala akceschopnost orgánů NF a tím se uvolňoval prostor pro direktivní řízení veřejných věcí orgány KSČ.²⁰

Československý systém však nebyl ojedinělý. V poválečné Evropě posunutě politicky doleva často docházelo na osvobozených územích k vytváření jednotných nadstranických organizací. Zpravidla vznikaly v zemích osvobozených Rudou armádou, kde se stejně jako Národní fronta tyto organizace stávaly převodovou pákou umožňující uchopení moci komunisty, avšak obdobné korporativní uspořádání můžeme nalézt i v západní Evropě, např. v podobě poválečného francouzského tripartismu.

Kvůli své nadstranickosti byla Národní fronta organizována podobně jako orgány státní správy. Nejvýše stály celostátní orgány NF, kterému byly podřízeny zemské výbory. Těm se podřizovaly orgány krajské a okresní.

V době poválečné v oblasti státně správní, a tedy i v oblasti organizace Národní fronty podléhal znojemský okres jihlavskému kraji. Následně Jihlavský kraj i se svými okresy podléhal moravským zemským orgánům v Brně a pochopitelně

²⁰ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953 2. část*. Praha 1991, s. 24.

celostátním orgánům. Toto uspořádání bylo dle Košického programu zárukou decentralizace moci a zaručovalo právo národům Československa na samosprávu a sebeurčení, které bylo garantováno již Pittsburskou smlouvou z roku 1917.

Komunistickým předákům však zemské uspořádání nevyhovovalo nejen pro nadbytečnou byrokracii, ale hlavně pro částečnou autonomii vůči jimi ovládaným celostátním orgánům. Proto správní reformou, kterou komunisté provedli k 1. lednu 1949, byly zemské orgány zrušeny a správa státu i Národní fronty se od té doby sestávala z ústředních republikových orgánů (v případě NF z Ústředního akčního výboru), pod které spadaly akční výbory krajské a okresní. Správní reformou znojemský okres ztratil několik obcí, a především byl nově podřízen Brněnskému kraji, což mělo v budoucnu za následek mnohé komplikace.

3. Akční výbory Národní fronty na Znojemsku a jejich organizace

V únorových dnech živelně vznikaly výbory v závodech a v místních organizacích NF. O živelnosti svědčí, že zpočátku nebyl ustanoven přesný způsob jejich vzniku. Někdy výbor vznikl jmenováním členů, jindy o členství hlasovali příslušníci organizace. Teprve na začátku března do rozhodování konkrétních výborů vstupovaly vyšší orgány, které stanovily, že AV vzniká jen a pouze jmenováním příslušným orgánem komunistické strany. Činily tak především tam, kde dosud AV vytvořen nebyl nebo kde nařízení ÚAV nebylo správně pochopeno a do výboru se dostalo méně členů KSČ, než by bylo nadřazeným orgánům milé.²¹

Akčních výborů v převratových dnech vzniklo více jak sedmnáct tisíc. Zprvu jejich jednorázovým úkolem byla personální očista organizace a zabezpečení komunistické nadvlády ve veřejném prostoru. Po provedení první vlny očisty měly

²¹ KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997, s. 392.

akční výbory zaniknout. Především v hospodářských organizacích tyto sbory ukončovaly činnost nejdříve, zpravidla v průběhu března a dubna 1948. Zbylou agendu přenechávaly oblastním organizacím NF, jejíž akční výbory měly fungovat nadále.²² Územní orgány NF byly také první instancí, ke které se mohli lidé postižení rozhodnutími AV jednotlivých organizací odvolat. Orgány NF však prováděly kádrovou politiku souběžně s příslušnou oblastní organizací KSČ, které po stranické linii náleželo ve sporných případech rozhodující slovo.

Na okresní úrovni se aparát rozvětvoval. Dle rozhodnutí ÚAV se ustanovovaly speciální komise projednávající záležitosti patřící mezi vládní priority. Patřily mezi ně komise budovatelská, branná, kulturní, sokolská, a hlavně komise politická.²³ Právě politická komise v roce 1948 rozhodovala jménem OAV o většině personálních opatření na okrese.

Politická komise měla zprvu kvůli vysoké operativnosti pouze čtyři členy. Byli jím předseda OAV Josef Mikše, tajemník Bohumil Sochor, kterého na podzim roku 1948 vystřídal bývalý předseda OV KSČ Josef Pibil, předseda samotné komise Stanislav Malena, po něm Jaromír Olejníček a praporčík Karel Tojšl, bývalý velitel SNB na okrese v letech 1945-1946.²⁴

První personální změny přišly po ukončení první vlny očisty v červenci roku 1948, kdy byly komise postupně transformovány. V následujících měsících docházelo k jejich organizačnímu ustálení a po vzoru stranického řízení KSČ také začal převládat úzus tyto komise NF nazývat jako referáty.

Jejich zaměření se po terminologických nepřesnostech ustálilo až po správním

22 KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012, s. 42.

23 SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Schůze komisi*.

24 Tamtéž, *Schůze politické komise*.

reformě na začátku roku 1949. OAV od té doby tvořil referát politický, organizační (nazývaný také jako referát budovatelský), kulturní, církevní a referát tělovýchovný, spolkový, masových organizací.²⁵

K nim v roce 1950 přibyl samostatný referát politických stran, který zajišťoval vládní dohled nad obrozenými nekomunistickými stranami. Ty tehdy na okrese obnovily svoji činnost. Díky stranickému referátu byly komunistickým orgánům usnadněny vnější zásahy do organizační struktury cizích stran.²⁶ V polovině téhož roku byl nakonec přidán referát zdravotní.²⁷

Po reorganizaci byla rozhodnutí OAV související s očistou zpravidla schvalována samotným předsednictvem. To se pravidelně scházelo jednou týdně do roku 1950. Pak se frekvence snížila na jednu schůzi za 14 dní a v roce 1953 na jaře se OAV sešlo dokonce pouze jednou za 3 měsíce.²⁸

Utlumování důležitosti výborů NF bylo předurčeno přeměnou státního řízení ze stranického na státně-stranické. To však neznamená, že by komunistická strana v následujícím období nedržela obrovský podíl moci v řízení dennodenních záležitostí. Přesněji řečeno, politická moc byla uplatňována nikoliv komunistickou stranou samou o sobě, ale pomocí komunistů ve státních složkách. Ti byli stranicky zodpovědní za své chování ve státních funkcích. Proto každý nedostatek v oblasti veřejné správy byl problémem stranickým a naopak.

Proto většina agendy NF byla navzdory jasným vnějším vlivům alespoň formálně v orgánech NF řešena. Situace, kdy OAV NF byl postaven před hotovou věc rozhodnutím okresní stranické organizace KSC, byla zpočátku výjimečná. Lze

²⁵ Tamtéž, *Rámcový plán KAV NF*.

²⁶ Tamtéž, *Rámcový plán OAV NF pro rok 1950*.

²⁷ Tamtéž, *Schůze předsednictva 26. 6. 1950*.

²⁸ Tamtéž, *Schůze 1953*.

však v dokumentech dohledat situace, kdy žadatel o určitý benefit (národní správu, dekret na automobil apod.) kontaktoval jak akční výbor NF, OV KSČ i oficiální cestou ONV. V takovém případě rozhodnutí OAV byla odkládána s odkazem na vyčkání rozhodnutí orgánu KSČ.

I když v textu popisují situace, kdy lze v dokumentech dohledat explicitní spolupráci jednotlivých organizací, nelze podceňovat osobní kontakty a dohody v dokumentech neobsažené. Souvisí to se skutečností, že některá z činností KSČ byla řešena striktně neformálním způsobem a nemusela být jednoduše oficiálně zaznamenána. Dalším faktorem byla velmi pomalá profesionalizace stranického řízení na okresní úrovni, kde stále působili lidé věnující se politice jako vedlejší činnosti. Popisované období bylo v tomto ohledu jednoznačně obdobím zakladatelským.

Podíl takové neformální linie, založené na úrovni osobních nebo ekonomických vztahů, byl zřejmě dosti vysoký. Hovořil o něm již krajský tajemník KSČ Otto Šling, když kritizoval až „rodinnou“ atmosféru na znojenském stranickém sekretariátu²⁹ a hovoří o tom i případy zneužívání pravomocí a korupce, o kterých bude ještě řeč.

V neposlední řadě je nutné nepodceňovat revoluční nejistotu popisovaného období, která umožňovala prosazování svévole nezávislé na oficiální politice vyšších správních orgánů či na stanovené dělbě pravomocí. Popisované politické vakuum, v jakém se na okrese nacházely nekomunistické strany, tomu bylo ukázkovým příkladem.

Revoluční období umožnilo principiální změny ve správě státu, která byla

²⁹ KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952*. Praha 2014, s. 221.

kodifikována zmíněnou správní reformou z přelomu let 1948 a 1949. Správní reforma a pevné uchopení moci komunistických orgánů měla za následek také reorganizaci MAV na okrese. Ta byla leckdy vnímána samotnými funkcionáři jako potrestání, a proto nové funkce „z uražené ješitnosti“, řečeno slovy OAV, odmítli leckde znovu převzít.³⁰

Reorganizace sice byla vysvětlována provedením správní reformy, avšak byla ve skutečnosti vedena s cílem zvýšit zastoupení členů KSČ ve výborech na úkor nestraníků, a hlavně členů nekomunistických stran. Ti podle OAV nepostupovali v předcházející očistě dostatečně tvrdě. Po celé reorganizaci tedy ze 658 členů okresních MAV bylo 450 osob registrováno v KSČ, 158 bylo nestraníky, a pouhých 50 osob bylo členy nekomunistických stran (35 ČSL, 15 ČSS).³¹ Pro porovnání, v předchozím uspořádání skoro stovka členů nekomunistických stran zastávala funkce v jednotlivých MAV okresu z celkového počtu 550 funkcionářů. Jednalo se o poměrný propad z 18procentního zastoupení na necelé 8procentní. Zvýšením počtu komunistů ve výborech se tak zajišťoval hladší průběh plnění příkazů neformálně předávaných po stranické linii.

Reorganizace byla završena taktéž změnami samotného OAV, které byly provedeny k 1. 3. 1949. Předsedou byl zvolen místo Josefa Mikše Stanislav Hipšr, bývalý tělovýchovný referent OAV. Místopředsedu Václava Jašu nahradil Richard Malena. Další změny nastaly ve vedení jednotlivých referátů. Nahrazení byli dřívější neaktivní újezdni instruktoři okresu, kteří měli za úkol v obcích kontrolovat plnění zadaných direktiv a vysvětlovat jejich důležitost. Jediným z předsednictva, který

30 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva tajemníka OAV NF 26. 9. 49.*

31 Tamtéž, *Schůze předsednictva 28. 8. 49.*

zůstal na stejné pozici, byl tajemník OAV Josef Pibil.³²

I přes reorganizaci bývaly jednotlivé MAV rozdílné kvality. Stěžoval si na to OAV po celé sledované období. Někde se MAV scházely pouze po intervencích OAV, jinde se místní výbor nescházel vůbec. Nejhorším organizačním fiaskem byl aktiv předsedů a místopředsedů MAV, kterého se zúčastnili v prosinci 1949 pouze zástupci 30 z 94 obcí okresu.³³

Reorganizace však nezasáhla negativně pouze funkcionáře místních organizací. Převedení okresu pod Brněnský kraj spolu neslo taktéž změnu ve vztazích znojemského okresu a krajského vedení. Pod správou jihlavského kraje se komunističtí předáci okresu cítili doceněni. V lekteřých oblastech byli dokonce hodnoceni jako nejlepší okres kraje, avšak pod vedením brněnského „moravského markraběte“ Otty Šlinga se množily střety, především v plnění zemědělských dodávek.³⁴

Problémy v zemědělství nastaly v létě roku 1949, kdy sklizeň kromě sucha skládaly i prudké vichřice, které měly za následek velké škody na zemědělském inventáři, a tím ještě více narušily žně. Kraj nejenže nedokázal vypomoci s obnovou škod, naopak se zavázal ministerstvu zemědělství navýšit výnosy oproti plánu bez ohledu na způsobené ztráty.³⁵

Definitivní klín mezi krajské a okresní vedení byl vražen na listopadové schůzi předsednictva KV KSČ, kam byli znojemští funkcionáři předvoláni. Tam se od nich čekala pokorná sebekritika, avšak znojemští činovníci, ještě zvyklí na méně striktní jihlavské vedení, začali svádět vinu na výše zmíněné přírodní podmínky. Vrcholem

32 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 41, *Reorganizace MAV NF*.

33 Tamtéž, *Aktiv předsedů 18. 12. 49*.

34 KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952*. Praha 2014, s. 220.

35 MZA Brno, fond G 560, kart. 6, inv. č. 15, *Zápis ze schůze před KV KSČ 11. 11. 1949*.

bylo, když obvinili byrokratizaci KNV, která prý měla zabránit účinným protiopatřením.³⁶

Od té doby nevraživost mezi členy KSČ na okrese a na kraji nebyla nijak skrývána. Především Otto Šling byl schopen veřejně napadat zástupce okresu při každé možné příležitosti. Znojemští funkcionáři byli pokořeni především při veřejné prověrce trvajícím celým březnem 1950.³⁷

Tyto střety orgánů komunistické strany se projevovaly i na schůzích Národní fronty, nejen kvůli převaze vedoucích komunistických funkcionářů v akčních výborech (sám Šling kromě funkce tajemníka KV KSČ byl členem předsednictva KAV NF), ale také kvůli funkci Národní fronty jako mobilizovatelky hospodářské výroby, která ve znojemském zemědělském okrese nesla svou vinu za výše popisované neplnění norem.

Při náhledu do zápisů ze schůzí předsednictva KAV po roce 1949 tvořila hospodářská situace nadpoloviční většinu agendy a zpravidla v ní znojemský okres byl jmenován jako jeden z nejhorších. Nepomohl ani člen předsednictva KAV Cigánek, který jako krajský instruktor navštěvoval schůze OAV a dle svých zápisů přijímal s pochopením výmluvy okresních funkcionářů.³⁸

Paradoxní je, že se napjatá situace nezměnila ani pádem krajského tajemníka Otty Šlinga. Krátce po Šlingově zatčení jeho krajský nástupce Rudolf Barák provedl změny v okresním vedení komunistické strany. Čistka v OV KSČ zasáhla dokonce i Gustava Baráčka, předsedu okresní organizace, který přes časté střety se Šlingem byl novým krajským vedením označen za jednoho z nejvýznamnějších zastánců

36 MZA Brno, fond G 560, kart. 6, inv. č. 15, *Zápis ze schůze před KV KSČ 11. 11. 1949.*

37 KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952.* Praha 2014, s. 222.

38 MZA Brno, fond G 660, kart. 34, inv. č. 63.

prošlingovské politiky na Znojemsku.³⁹

Navzdory dobové paranoie a hledání vnitřních nepřátel se však po Šlingově zatčení na okrese nijak neprojevil „boj o Šlinga“. Všechny otřesy krajského vedení se omezily pouze na opakování frází na schůzích, odsuzující předcházející politický kurz. Nové krajské vedení konečně přispělo ke stabilizaci vztahů mezi oběma úrovněmi řízení. Navíc se svou tendencí řešit politické problémy za zavřenými dveřmi upevnilo „rodinnou atmosféru“ na vedení okresu, kterou Šling svého času kritizoval.⁴⁰

Ve vztahu k NF se otřesy v krajském politickém vedení projeví ještě méně. Srovnáme-li evaluaci okresního tajemníka Pibila z doby před i po Šlingově zatčení, naleznete prakticky shodný, spíše negativní náhled na Pibilovu práci.

Krajské orgány vždy uznávaly složitou politickou situaci v pohraničním okrese, ale právě složitosti poměrů nestačil spíše průměrný funkcionář Pibilova typu, který podle krajského vedení postrádal taktický úsudek a spíše tíhnul k administrativním řešením problémů. Proto krajské orgány stereotypně žádali OV KSC o výměnu tajemníka OAV, avšak vždy dostávaly stejně stereotypní odpověď, že všechny nedostatky pominou, až se tajemník řádně do funkce zapracuje.⁴¹

3.1. Činnost akčních výborů v roce 1948

I když v pozdějších dobách byly interpretovány únorové dny jako dramatické vítězství komunistů, nelze vypjatost situace na okrese přeceňovat.⁴² Znojemský případ byl mírnější oproti situaci panující v hlavním městě a nijak se nevymykal z

39 KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952*. Praha 2014, s. 224.

40 Tamtéž, s. 222.

41 MZA Brno, fond G 660, kart. 47, inv. č. 119, *Prověrky tajemníků*.

42 Srovnej HANZÁLEK, Jan a kol.: *Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února*. Znojmo 1978., s. 16-28.

obvykle poklidného převzetí moci ve venkovských regionech.

Po převzetí moci byla prvotní funkcí AV personální očista od sil takzvané reakce, která měla usilovat o zvrácení revolučních poměrů. Reakce jako taková měla vágní výklad, umožňující aplikaci drakonických opatření na většinu nepřátelských elementů. V její definici lze obecně vysledovat přechod od počátečního akcentu třídní příslušnosti a sociálního cítění po akcentaci politické příslušnosti, především zohledňující postoj ke komunistické straně.⁴³

Akční výbory tyto osoby mohly vyloučit z veřejného a politického života. Vyloučení z veřejného života s sebou neslo ukončení činnosti v zájmových spolcích, masových organizacích, v politické straně, či ukončení pracovního poměru. Oficiálně mezi vyloučené osoby spadaly dle oběžníku ÚAV č. 7 a 14 především lidé odsouzení nebo stíhaní podle zákona na ochranu republiky.⁴⁴

Existovaly však tři typy prohřešků, které lokálnímu akčnímu výboru umožňovaly volnost výkladu. Šlo o prohřešky jako dřívější využívání veřejné či politické funkce k vlastnímu obohacení, usilování o hospodářský rozvrat státu (provozování černého obchodu, vyzývání k neplnění dodávek apod.) a vůbec provinění se proti lidově demokratickému řádu. V posledním případě byla definice nejvolnější, obsahovala hanobení vlády, šíření nepravdivých zpráv či podezření z poslechu západního rozhlasu.⁴⁵ V takových případech proto záleželo na svévolném rozhodnutí členů akčního výboru, zda bude ten či onen projednávaný člověk z veřejného života vyloučen.

Vzhledem ke složení výborů tak existovalo rovnítko mezi veřejným nepřítelem

43 KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012, s. 49.

44 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 30, inv. č. 94, *Oběžník 7, 14*.

45 Tamtéž.

a nepřítelem KSČ. Například OAV ve Znojmě byl složen takřka ze samých komunistů, nepočítaje tři členy sociální demokracie. Ti, protože v pounorové době správně pochopili politický kurz, byli po splynutí sociálnědemokratické a komunistické strany v červnu 1948 do jednoho přijati do KSČ. Jeden z nich, Václav Jaša, dokonce v následujících letech zastával důležitou funkci církevního referenta OAV NF.⁴⁶

I bezpečnostní složky podléhaly vlastním očištným procesům. Civilní akční výbory do nich však mohly zasáhnout pouze nepřímým doporučením. Tak se stalo například při suspendování některých vojáků místní posádky. Civilní výbor se například cítil povinen oznámit vojenským očištným komisím únorovou činnost podplukovníka Brixie, důstojníka znojenské posádky, jako neslučitelnou s plněním velitelské funkce.⁴⁷

Zvláštním postupem mohly také civilní OAV po dohodě s OV KSČ zasáhnout do kádrů záložních důstojníků a poddůstojníků. Ve vymezených případech tak mohly mužům mimo činnou službu odejmout vojenskou hodnost.⁴⁸ Tato agenda však nepatřila na Znojemsku mezi nikterak obvyklou a byla provedena jednorázově v roce 1949.

Zvláštní zacházení měly také civilní složky zajišťující bezpečnost, jako byly hasičské sbory, jejichž personální změny musely být konzultovány s více orgány. MAV své návrhy v takovém případě předkládal ke schválení nejen OAV, ale také okresnímu bezpečnostnímu referentu při ONV, který rozhodnutí konzultoval s okresním vedením hasičů, požárním inspektorem, a nakonec musel být návrh

46 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Plakát OAV*.

47 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Návrh gážísté*.

48 MZA Brno, fond G 660, kart. 107, inv. č. 84, *Věc, zákon o odnětí hodnosti*.

předložen zemskému bezpečnostnímu referátu v Brně.⁴⁹

Kvalifikovaných hasičů byl však na okrese permanentní nedostatek, takže, i když po únoru některým velitelům obecních oddílů hrozilo odebrání funkce, musely okresní orgány na doporučení KAV v roce 1949 přistoupit k polovičatému řešení, kdy všichni velitelé, kteří se před únorem projevovali nepřátelsky vůči komunistické straně, byli pokáráni předsedou MAV, avšak neměli být nijak více postihováni.⁵⁰

Zaměstnaneckým radám bezpečnostních složek následně OAV dával formální souhlas s provedenými změnami. Schválení bylo spíše formalitou, protože v dochovaných materiálech nelze najít jediný případ, kdy by OAV s provedenou suspenzí či přemístěním příslušníka nesouhlasil.

Mnohem častější byly naopak připomínky okresního výboru civilním místním nebo závodním organizacím, které provedly očistu příliš měkce či ledabyly, a tím „reakci“ dostatečně nepotlačily. Národní frontě připadala koordinační moc nad těmito akčními výbory jednak kvůli vnímání NF jako jednotné veřejné organizace, ale také kvůli skutečnosti, že dlouhodobou součástí NF byly i odborové organizace, jimiž se legitimizovaly akční výbory na pracovištích.

Nejaktivnějším dohledatelným orgánem očisty pracovišť v prvních převratových dnech byl AV učitelů a profesorů NF ve Znojmě. Tento akční výbor byl zpočátku utvořen jako očištný orgán místního svazu zaměstnanců školství a osvěty při ROH, avšak brzy se kromě očisty místních škol ujal i očisty okresních školských orgánů, jako byla očista okresního školního výboru nebo odvolání okresního školního inspektora Jakuba Pintajsla.⁵¹

49 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, č. j. 165/48 Wa

50 MZA Brno, fond G 660, kart. 21, inv. č. 40, č. j. 224/49.

51 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Změny školní inspekce*

Školský AV měl možnost trestat učitele pro politické smýšlení nebo za únorovou činnost prostým odvoláním, avšak kvůli nedostatku kvalifikovaných učitelů aplikoval spíše zbavování vedoucích funkcí a přeřazení do jiné školy. Ze všech přeřazení valná většina proběhla v rámci okresních škol, avšak našli se i učitelé, kteří byli přeřazení do vnitrozemí, jako například Václav Skýba z Hrádku, který kolportáží zakázaného Rozsévače lidové strany měl podle komunistických orgánů činit neklid v obci.⁵²

Počáteční nadšení akčních výborů však poněkud umírnilo rozhodnutí zemské školní rady, která rozhodla, že za učitele určené k přeložení do vnitrozemí nebude dána náhrada. To přinutilo okresní orgány změnit některá předcházející rozhodnutí, takže například ředitel měšťanské školy Gracián Mazal a její řídící učitel Jaroslav Míka měli být přemístěni pouze v rámci okresu, i když bylo uloženo zaměstnanecké učitelské radě, „aby nová působiště byla volena tak, aby potrestání bylo patrné.“⁵³

Další formou trestu bylo odvolání do penze, převedení na nižší pracovní pozici, a nejmenší formou trestu byla písemná či ústní důtka. Takovým způsobem školský akční výbor potrestal 28 učitelů a zaměstnanců škol.⁵⁴

Podobně probíhala očista v dalších organizacích. Lze vysledovat, že ve výrobních odvětvích měla menší dopad, protože zasahovala pouze osoby ve vedoucích pozicích, které otevřeně vystupovaly proti režimu. Oproti tomu zaměstnanci a pracující ve státní správě a na úřadech byli stíháni mnohem tvrději. Příkladem buď čistka na krajském soudu, kde byl odvolán prezident soudu Antonín Sedlák, jeden soudce a dva státní zástupci. V činné službě tak zbyli pouze dva soudci

⁵² Tamtéž, č. j. 112-48.

⁵³ Tamtéž, č. j. 132.

⁵⁴ Tamtéž, *Oběžník* 3. 3. 1948.

a tři státní žalobci.⁵⁵

Soudnictví bylo vzhledem ke své důležitosti jedno z mála odvětví, kde byli komunisté ochotni přetpět funkční nedostatky po odvolání tolika klíčových pracovníků, než aby nechali neprověřené osoby místo, byť do odvolání zastávat. Personální nedostatky museli komunisté v následujících letech řešit živelnými akcemi nábory spolehlivých kádrů po zákonné úpravě výkonu soudní moci, např. zákonem 319/1948 o zlidovění soudnictví.

Zvláštním očistným procesům podléhali někteří pracovníci ve svobodných povoláních, jako byli advokáti, či novinoví dopisovatelé. Ti vzhledem k nucené syndikalizaci podléhali akčním výborům vlastní odborové organizace. Akční výbory v takových oborech vzhledem k malému počtu zaměstnanců v okrese netvořily žádnou okresní organizaci. Čistku prováděly z vyšších úrovní, takže např. soukromí advokáti museli být prověřeni příslušným krajským sdružením advokátů, novináři Českým svazem novinářů apod.

Dopátrat se přesných čísel, kolik měly jednotlivé akční výbory na svědomí propuštěných nebo degradovaných zaměstnanců, je nemožné vzhledem k neúplnosti záznamů. Dokonce ani samotní komunisté při zpětném ohlédnutí nebyli schopní odhadnout skutečný počet postižených osob. Odhadovali počet zaměstnanců zasažených očištěnou na méně než 300 osob, avšak lze s jistotou předpokládat, že skutečné číslo by bylo mnohem vyšší. Zmíněný počet obsahuje pouze osoby odvolané z pracovních míst, či degradované na pozici nižší. Nezmiňuje osoby se znemožněným služebním postupem a jinak profesně diskriminované.⁵⁶

Podobně odstraňování z veřejného života byli i příslušníci zájmových spolků.

⁵⁵ Tamtéž, *Očista krajského soudu*.

⁵⁶ HANZÁLEK, Jan a kol.: *Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února*. Znojmo 1978. s. 46.

Politika vstupovala i do takových společenských organizací, jako byl Československý červený kříž. Jeho akční výbor byl ochoten odvolat ze spolkového výboru i rodinné příslušníky jinde postižených osob. Z výboru odvolané Marie Šelenková a Marie Sedláková se provinily pouze tím, že byly provdány první za předsedu místní YMCA, druhá za již zmiňovaného prezidenta krajského soudu.⁵⁷

Výbory jednotlivých organizací a podniků ukončovaly svou činnost zpravidla v průběhu března a dubna. Tehdy veškerou starost za případné zostření nebo dokončení očisty předávaly místním akčním výborům NF, které zpracovávaly návrhy pro okresní akční výbor, který měl v pravomoci nařizovat správním orgánům skutečné personální přesuny.

V podobné revoluční atmosféře samozřejmě nutně docházelo k překračování kompetencí, nejčastěji prosazováním personálních opatření v organizacích, které měly své vlastní akční výbory nespádající pod Národní frontu. Kromě zmíněných bezpečnostních složek mezi ně patřily i pobočky centrálních státních institucí. Například již na začátku března 1948 musel AV Svazu pro dobytek, maso a ryby urgovat okresnímu akčnímu výboru skutečnost, že nemá v pravomoci odvolávat zaměstnance místních přidělových úřadoven, které měly status veřejnoprávních korporací. V takových případech akční výbory NF měly podobně jako v bezpečnostních složkách postupovat cestou pouhého doporučení příslušnému očištnému orgánu.⁵⁸

Nejčastěji však docházelo ke kompetenčním třenicím vzniklým prolínáním některých funkcí AV a správních orgánů jako byly národní výbory. Situace byla o to chaotičtější, že v prvních únorových dnech byly AV národní výbory oprávněné

⁵⁷ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 14, inv. č. 23, *Seznam propuštěných*

⁵⁸ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Oběžník AV Svazu 3. 3. 1948.*

zastoupit v rozhodování například o bezodkladných bezpečnostních otázkách. Nicméně poté, co byly personálně národní výbory očištěny, měly ustoupit akční výbory do pozadí a věnovat se pouze činnosti iniciační a kontrolní. Iniciační činnost zahrnovala tvorbu operativních směrnic a zásad v politických a hospodářských záležitostech, které národní výbor jako správní orgán uváděl do praxe. Jejich provedení mohly akční výbory ovlivňovat díky kontrolní funkci a to tak, že volaly k zodpovědnosti jednotlivé úředníky.⁵⁹ Takto hovořily oficiální předpisy, avšak znojemští komunisté projevovali nesmírnou obratnost v prosazování svých rozhodnutí bez spolupráce národních výborů.

Je pochopitelné, že nenadálá moc navzdory četným pokusům o její vymezení byla v každodenní zkušenosti zneužívána. Dochoval se případ předsedy MAV v Olbramkosteje Josefa Kuchaříka, který dle udání se choval na vesnici „jako panstvo“ a neváhal se svou funkcí vyvyšovat ve sporech proti svým sousedům. O funkci přišel až při incidentu, kdy se s odkazem na svou funkci domáhal jízdy autobusovou linkou zdarma. To by mu bylo zřejmě prošlo, kdyby se v autobuse nezačal nevhodně dotýkat jedné z cestujících. Proto na Kuchaříka výběrčí přivolal strážníka místní SNB. Podle protokolu příslušníkovi Kuchařík vyhrožoval, že se mu ze své funkce pomstí, pokud policista „si bude brát do huby předsedu MAV kvůli volovinám.“ Kuchařík byl následně odvolán z funkce předsedy a byla mu udělena písemná důtka.⁶⁰

Je jasné, že v každodenní praxi Kuchaříkův případ nebyl ojedinělý. Moc akčních výborů i na místních úrovních byla snadno zneužitelná a už jen pouhá hrozba jejím užitím některým funkcionářům umožňovala uplatňovat nátlak na své

⁵⁹ MZA Brno, fond G 560, kart. 107, inv. č. 84, *Oběžník č. 1*.

⁶⁰ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, č. j. 5479/1949.

sousedy i v neslužebných záležitostech. Kuchaříkův případ tak byl ojedinělý pouze tím, že se nám kvůli střetu s SNB zachoval písemný záznam o arogantním vystupování místního funkcionáře.

Akční výbory se však stávaly prostředkem k vyřizování osobních antipatií nejen jejich funkcionářů. Na doporučení některých zaměstnanců Ovocnářsko-vinařského družstva měl akční výbor potrestat skladníka Františka Hladila. Družstevní AV mu sice nedokázal prokázat protirežimní smyšlení, ale i tak jej sankcionoval za „nekamarádké chování k ostatním zaměstnancům“. Konkrétně šlo použití hrubých výrazů vůči kolegům. Hladil byl výborem poslán na nucenou dovolenou a původní záměr byl zbavit jej místa úplně. Naštěstí při odvolání k OAV se ukázal navržený trest jako příliš drakonický a Hladil nakonec na stejném místě v družstvu zůstal, byť s ústní důtkou.⁶¹

Rozsáhlé pravomoci úředníků provádějící očistu také přímo vyzývaly k jejich napodobování. Stalo se tak v Hevlíně, kde se vydávali Otto Manas a Josef Vystrčil prvně za úředníky živnostenského referátu ONV. Takto si vynutili prohlídku prvně místního hostince a při druhé návštěvě prohlídku uzenářství. Tam se vydávali pro změnu za kádrového referenta KSČ a člena OAV. Ve všech případech živnostníkům pohrozili, že jim bude národní správa podniků odebrána, pokud nedostanou úplatek v alkoholu, respektive v mase.⁶²

V době právní nejistoty, v jaké se ocitala poúnorová ČSR, není divu, že oběma mužům podvod vycházel, takže se do Hevlína ještě několikrát vrátili a začali se stejnou záminkou objíždět okolní obce. Až po několikáté návštěvě si zjistil jeden z postižených Josef Janečka, kdo obě pozice ve skutečnosti zastává, a při návratu oba

61 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 14, inv. č. 23, *Seznam propuštěných*

62 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, č. j. 1607/1948

muže zadržel. Ti pak byli v září 1948 odsouzeni za podvod.⁶³

Kromě takových případů, kdy výbory Národní fronty spolupracovaly se složkami Bezpečnosti při disciplinaci vlastních členů překračujících vymezené pravomoci, docházelo k pravidelné komunikaci mezi OAV a složkami SNB. Při posuzování rizikovosti spolupracoval OAV také s oblastní úřadovnou StB. Té směřoval všechny dotazy k bezpečnostní a trestněprávní bezúhonnosti prověřovaných osob a StB poté sama kontaktovala příslušné orgány ministerstva vnitra.

Dostí častým případem byl i opačný postup, kdy StB samostatně upozorňovala OAV na možná bezpečnostní rizika vyplývající z pracovního umístění závadových osob nebo na nesrovnalosti v osobním životě vyšetřovaných, které znemožňovaly zastávání pracovní pozice či držbu zvláštních požitků, jako byla národní správa podniku či majetku, dekretu na automobil apod. Upozorňovala zpravidla na marginální přečiny, které svou podstatou nezakládaly trestný čin ani přestupek nebo ke kterým se bezpečnostním orgánům nedařilo zajistit žádné důkazy.

Takovým způsobem státní moc mohla alespoň částečně zasáhnout proti nepohodlným osobám mimosoudními prostředky, proti kterým měl dotčený minimální možnost obrany. Zpravidla tak StB upozorňovala na potenciálně škodlivé slovní výpady proti režimu, které některé osoby měly pronášet na veřejnosti.

Oblastní úřadovna StB při vypracování bezpečnostních posudků téměř vždy doporučovala způsob potrestání prověřovaných osob, i když formálně vyměření trestu bylo v kompetenci OAV. Nicméně lze vidět, že akční výbor vždy dával velkou váhu doporučení StB. Platilo tak bez ohledu na doporučení, ať bylo odsuzující, či

⁶³ Tamtéž.

ojediněle shovívavé, jako tomu bylo v posudku Ondřeje Obruči, tajemníka předúnorového OV ČSL a regionálního dopisovatele lidovecké Lidové Obrody.

Ten dle profilu Bezpečnosti nebyl „osobně výbojný, mluvil a psal tak, jak mu bylo přikázáno, neměl vlastní iniciativy“. StB proto doporučila Obručovy schopnosti využít při práci ve veřejné správě, protože by se podle jinde při svém věku (55 let) neuživil.⁶⁴ OAV tak skutečně učinil a Obruča byl převeden z úřednické pozice na ONV na nižší pozici v potravinářském průmyslu.

Akční výbor navíc zmírnil své předcházející rozhodnutí přemístit Obruču do vnitrozemí, i když v tomto ohledu nelze změnu rozhodnutí přičíst pouze doporučení StB – Obruča se totiž v té době staral o handicapovanou manželku a sám byl trvale nemocen, na což upozorňoval v odvolání k OAV.⁶⁵

Pro úplnost je potřeba říci, že Obruča se problémům s StB v budoucnu nevyhnul. V následujících měsících byl vyslýchán kvůli zatčení jeho dvou synů Lubomíra a Jaroslava. Ti byli spolu s Františkem Streitem, kaplanem od kostela sv. Mikuláše ve Znojmě a dalšími obviněni z vytvoření protistátní skupiny. Skupina měla udržovat kontakt se zahraničím a rozšiřovat režimu nepohodlné zprávy.⁶⁶

Na skupinu upozornila roztržka Lubomíra Obruči s pracovníkem StB, kterého podle protokolu měl dokonce ohrožovat i nabitou pistolí. Úřady při dalším šetření tento čin nafoukly do počátku série plánovaných útoků na příslušníky Bezpečnosti. Zúčastnění dostali tresty od 5 do 12 let.⁶⁷

Skutečným úmyslem však zřejmě bylo odstranění kaplana Streita z okresu, což StB navrhovala přednést biskupské konzistoři "bez ohledu na výsledek trestního

64 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, č. j. 1984/48-Stb.

65 Tamtéž, č. j. 1278\48\2.

66 Tamtéž, č. j. 193\48.

67 Tamtéž.

řízení."⁶⁸ Streit byl jeden z mála režimu nekonformních duchovních, proto se jej okresní orgány snažily z okresu odstranit, což se jim nepodařilo a Streit sloužil u sv. Mikuláše až do 50. let.

Oblastní úřadovna StB tak prokázala svou důležitost jako další převodní páka vůle komunistické strany na personální obsazení pracovišť a veřejného života vůbec. Jejím vyjádření OAV nekriticky důvěřoval. Vzhledem k pohraniční poloze Znojemska byla bezpečnostní situace, když už ne důležitým faktorem, tak alespoň důležitou záminkou k provádění různých drakonických opatření.

Právě bezpečnostní situace v pohraničním Znojemsku měla za následek návrat do raných poválečných let, kdy se u OAV objevovaly i případy obnovené etnické očisty. Převládající argumentace zněla, že některá prověřování národní spolehlivosti byla prováděna reakčními živly v prověřovacích komisích buď ledabyly, či přímo s úmyslem poškodit republiku. Proto docházelo k otevírání starých případů a obnovily se i iniciativy jednotlivců upozorňující na nedostatečně provedený odsun ve vlastní obci.

Toto byl případ bývalé říšskoněmecké státní příslušnice ze smíšeného manželství Hermíny Zimmermannové, kterou MAV v Šumvaldě obvinil z protičeského chování během okupace a požadoval zbavení Zimmermanové funkce úřednice na znojenském úřadu práce. V tomto ohledu OAV celé obvinění zamítl na základě sdělení příslušného AV a šetření národní spolehlivosti Zimmermanové oblastní StB z roku 1947, protože šlo o evidentní pokus o anonymní očernění úřednice.⁶⁹

Komunisté však dokázali retribučních procesů instrumentálně využívat dle

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, č. j. 8\48.

vlastních zájmů. Svědčí o tom dopis zasláný OAV veřejným žalobcem při Mimořádném lidovém soudu, kterému znojemská StB podala návrh na znovuotevření procesu Huberta Haschka. Žalobce v něm bez obalu tvrdí, že „dle dosavadních zkušeností s lidovými soudci / i nyní při provádění revise v září 1948 / (bych) stěží dosáhl odsuzujícího rozsudku.“⁷⁰

Na to OAV bez vytáček odepsal „vyžaduje veřejný zájem, aby byla provedena revise retribučního řízení.“⁷¹ Jmenovaný byl totiž otevřeným oponentem komunistů s vazbami na lidovou stranu. Navzdory původnímu odhadu veřejného žalobce veřejný zájem rozhodl i o Haschkově odsouzení. Hubertu Haschkovi bylo odebráno osvědčení o národní spolehlivosti a byl vypovězen z Československa.

Zbylí rakouští státní příslušníci se nacházeli na okrese v počtu menším než dvě stovky osob. Únorové události však znamenaly obnovení protiněmeckých nálad, takže došlo k dodatečnému vystěhování skoro stovky obyvatel. Leckdy šlo o vyloženě malicherné důvody, jako v případě Anny Hornerové ze Šatova, kterou StB podezírala z šíření protistátních informací, které získávala od svého manžela žijícího v okolí rakouského Linze. StB nepřišlo paradoxní, že dle vlastního šetření obviňuje ve stejném dokumentu Hornerovou z kontaktů s manželem v zahraničí a zároveň z intimních kontaktů s národním správcem bývalého majetku Hornerové.⁷²

Bezpečnostní referát ONV ale v tomto případě na žádné nesrovnalosti nebral ohled a odepřel na doporučení StB pobyt Hornerové v republice.⁷³ Navíc samotnému českému národnímu správci byl kvůli veřejnému pohoršení, který jeho vztah k německé příslušnici prý vyvolal, odebrán dekret na konfiskát v rámci očisty

⁷⁰ SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 30, inv. č. 94, č. j. 101\48-2.

⁷¹ Tamtéž, č. j. 2356\48-3.

⁷² Tamtéž, č. j. 1937/48.

⁷³ Tamtéž, č. j. 2847/48.

veřejného života.⁷⁴

Celkově se jednalo o projevy neshovinnosti nových přistěhovalců do pohraničí vůči starousedlíkům. Noví hraničáři se jistě cítili nesví vedle dlouholetých obyvatel, z nichž mnozí pamatovali staré majitele konfiskátů. Je jasné, že nově nabyté moci místní orgány využívaly k potírání zbytků německého etnika při každé možné příležitosti. To se projevilo při hodnocení prosincových oslav 70. narozenin J. V. Stalina, kterých se dle zpráv mnohých MAV ostentativně neúčastnili místní starousedlíci a Němci. To mělo vypovídat o neloajalitě etnických Němců k novému zřízení a vedlo mnohé MAV k urgencím dalšího vysídlení.⁷⁵

K další vlně rozsáhlých odsunů však již nedošlo. Navzdory přístupu nového vedení okresu, které dokázalo s odvoláním na bezpečnostní situaci pohraničí prosazovat všelijaká opatření, tak rázný krok krajské orgány zapověděly s odvoláním na slova prezidenta Beneše, že plošný odsun Němců skončil v roce 1946, a že v době poučného převratu se připouští pouze přezkoumání případů jednotlivců a jejich rodin, nikoliv pokračování plošného odsunu.

Protiněmecké nálady však neskončily s vyřízením případů otevřených po únoru 1948. Ještě v roce 1950 OAV jednalo o přesídlení čížovských Němců a jejich rodinných příslušníků. Tehdy se čížovský MAV neobtěžoval s vymýšlením důvodů pro vysídlení a návrhy opatřil pouhým konstatováním, že šest navrhovaných osob jsou Němci nebo jejich rodinní příslušníci a jako takoví nejsou pro pohraničí spolehliví. OAV návrh s doporučením předal ONV a ten všech šest osob vysídlil alespoň do vnitrozemí.⁷⁶

⁷⁴ Tamtéž, č. j. 76282/48.

⁷⁵ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva prosinec 1949*.

⁷⁶ Tamtéž, *Schůze předsednictva 28. 9. 1948*

OAV si brzy zvykl na direktivní tón všech rozhodnutí, až začal naléhavý tón přenášet i do komunikace s organizacemi spadajícími mimo vlastní působitě. To se projevilo v případě odvolání Josefa Plejskara, regionálního dopisovatele národněsocialistické Nové politiky. Zachovala se poměrně rozsáhlá korespondence se závodní radou n. p. Melantrich, která se dožadovala konkretizace důvodů, proč má svého zaměstnance z okresu odvolat. Původní odůvodnění totiž odkazovalo na Plejskarovu protičeskou činnost za okupace v Novém Městě na Moravě. Taková obvinění však orgány Bezpečnosti a KSČ v místě bývalého Plejskarova působitě odmítly.⁷⁷

Závodní rada Melantrichu proto nevěděla, na jaké místo Plejskara konkrétně převést. Dle vlastních slov akčnímu výboru hodlala vyhovět, ale požadovala přesnější zdůvodnění Plejskarova odvolání, aby jej mohla umístit na pracovní pozici úměrné jeho provinění.⁷⁸

OAV na tento dotaz reagoval s úsečnou netrpělivostí. Odepsal, že Plejskar byl destrukčním živlem a iniciátorem útoků na členy KSČ. Obvinění končil: „Pokud máte k jmenovanému úředníku důvěru, jest nutno, abyste si jej zaměstnali na vlastní zodpovědnost na svém ústředí,“ a nečekaje na odpověď, dodal výhrůžně: „Překvapuje nás však, že mu takovou důvěru dáváte.“⁷⁹

Plejskar byl ve skutečnosti v devíti případech obžalován dle zákona na ochranu republiky za svoji dopisovatelskou činnost. Proto byl převeden na nižší pracovní pozici a závodní rada Melantrichu ještě znojemskému OAV napsala sebekritický

⁷⁷ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 13, inv. č. 94, *Dopis 19. 7 1948 + Přílohy*.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž

omluvný dopis.⁸⁰

Zachovaly se však i ojedinělé případy, kdy akční výbor skutečně pracoval jako zastupitelský orgán korigující vztahy mezi monolitickou státní mocí a jednotlivcem. Například ve Vracovicích MAV intervenoval ve prospěch soukromého rolníka Františka Tesaře, který měl být úřední mocí pokutován pro nedodržení zemědělských dodávek. Poté co byl schopen zpětně deficit srovnat z vlastních zásob, vypracoval MAV na Tesaře pozitivní posudek poukazující na jeho loajální smýšlení, které by bylo zbytečně poškozeno v případě příliš vysoké sankce. OAV na tuto žádost reagoval skutečně smířlivě. Bezpečnostnímu referátu ONV, který Tesařův případ řešil, sice doporučil snížení trestu, avšak napříště upozornil orgány NF i KSČ ve Vracovicích, aby byly důraznější při inventarizaci zásob rolníků.⁸¹

3.1.1. Případová studie: Očista Okresního národního výboru ve Znojmě

Vzhledem k absenci přímé opozice představovalo úplné převzetí okresní správy konečné vítězství znojemských komunistů. Ti se navzdory svému vítězství ve volbách museli před únorem 1948 potýkat s úředníky, kteří výkonem svých pravomocí pouze v zákonném rozsahu neumožňovali plné prosazování vůle stranických složek.

Očista ONV se proto stala prioritou stranického vedení v prvních týdnech převratu. Svědčí o tom skutečnost, že se předsedou akčního sboru ONV stal politický tajemník OV KSČ Olejníček. Prvotním cílem bylo odstranit z úřadu exponenty nekomunistických stran, převážně strany lidové, kteří zastávali v poválečné ONV vlivem stranických organizací stálé místo.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, č. j. 1947/48.

Předtím však bylo potřeba uspořádat poměry v samotném akčním výboru. V březnu bylo OAV postaveno před stížností na složení AV ONV. Výbor se totiž stačil rozštěpit na dvě frakce: první v čele s Vlastimilou Krechtovou, podporovanou závodní odborovou skupinou KSČ, a druhou pod vedením místopředsedy Josefa Hose.⁸²

Zaměstnanci pod vedením Krechtové na rozdíl od jmenovaných představitelů výboru usilovali o očistu podle jiného klíče, než byl určen vedením KSČ. Na první pohled skupina, která se skládala z většinou z pomocných úřednic ONV, doufala ve vyrovnání osobních neshod s některými z nadřízených. Problém nastal, když skupina začala napadat právě místopředsedu AV ONV. Toho skupina nespokojenců dokonce požadovala buď propustit, či dokonce přemístit do vnitrozemí.⁸³

Stížnosti byly vesměs osobního charakteru: od vytýkání Hosova alkoholismu a pořádání „piatik“ po nedostatečnou zkušenost a schopnosti dalších osob, dosazených na úřad komunistickou stranou. Nechyběla však ostřejší a nebezpečnější obvinění z defraudace, komplotu s členy nekomunistických stran a z pokusu o rozvrat republiky.⁸⁴

Vzhledem k očividné politické bezradnosti Krechtové byla obvinění snůškou frází či vyložených nesmyslů. Za vše hovoří dovětek, že obviňovaní členové AV by mohli republice škodit nejen svou činností na ONV, ale i v případě lehčího potrestání a setrvání na úřadě by mohli: „opakovat i hromadné pokusy sebevrahů, jako zahr. ministr Jan Masaryk,“ a tím by úřad více zdiskreditovali.

OAV sice byl v rozkolu komunistů na ONV požádán o intervenci, zachoval

82 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 23, inv. č. 94, *Protest 12. 3. 1948.*

83 Tamtéž

84 Tamtéž.

však neutralitu a nechal volnou ruku k předsedovi AV Olejníčkovi.⁸⁵ Ten nespokojencům ustoupil pouze v symbolických otázkách, Krechtovou jako poradkyni zval na zasedání AV, avšak složení okresního výboru personálně nijak neměnil. Nakonec blok níže postavených komunistů měl být po stranické linii poučen o správném způsobu očisty úřadu a od té doby nečinil žádné potíže. Krechtová se nadále objevuje v písemnostech závodní organizace KSČ, takže nebyla za svůj odpor nijak potrestána. To je obzvlášť netypické, protože kromě napadání místopředsedy Hose se pokoušela ochránit i hospodářského referenta Viktora Wenera, kterého komunisté v té době chtěli propustit z ONV pro jeho protikomunistická vystoupení.⁸⁶

Viktor Werner spolu s Františkem Pelikánem z právního oddělení měli být prvními postiženými pracovníky úřadu pro své vazby na lidovou stranu. Pelikán byl označován jako „fanatický exponent“ neobrozené ČSL, zatímco politicky méně aktivní Werner měl být potrestán za své výroky v okresní vyživovací komisi. Tam na schůzích „poukazoval na naše špatné a stále se zhoršující zásobovací vyhlídky“⁸⁷

Nakonec se od převedení na jiný úřad, jak navrhoval AV při ONV, upustilo, a prohřešky byly potrestány ústní důtkou v případě Pelikána, písemnou důtkou v případě Wernerově.⁸⁸

Změkčování či odkládání trestů vyměřených nižšími orgány v revolučním zápalu prvních dní komunistického převratu nebylo nijak neobvyklé. Zpravidla k tomu docházelo, když obrozená správa nebyla schopna najít srovnatelně kvalitní kandidáty na uvolněná místa, a tak s nevolí alespoň do odvolání ponechávala dříve

85 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 36, inv. č. 61, *Protest 12. 3. 1948 + Přílohy*.

86 Tamtéž.

87 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, č. j. 2/48.

88 Tamtéž.

postižené osoby na stejných pracovních pozicích. Odkládání trestu však v těchto případech kontrastovalo se závažností obvinění, které proti úředníkům ONV vznesl akční výbor.

Na rozdíl od obdobných zákroků se nám totiž především v případě Viktora Wenera zachovaly protokoly z kárného řízení, a hlavně písemné výpovědi svědků, kteří nebyli schopni se na řízení dostavit. Ty ukazují, s jakou pragmatičností postupovaly akční výbory při odvolávání nepohodlných osob, které byly diskreditovány třeba jen pomocí nepřímých důkazů a smyšlených obvinění.

Namátkou citujme ze svědectví cenového referenta při vyživovací komisi Ing. Akindinova. Ten kromě výše zmiňovaného Wernerova hodnocení zásobovací situace poukazuje na zlehčování obilné pomoci ze SSSR. Taktéž podle Akindinova měl Werner defraudovat peněžní prostředky vydávané po válce na pokrytí válečných škod. Dále měl zpronevěřit zabavený majetek odprodejem radiopřístrojů z majetku ONV za nereálně nízké ceny. Akindinov takto Wenera obvinil navzdory skutečnosti, že již dříve udal tyto okolnosti zemským orgánům finančního ředitelství, které ovšem všechny případy označilo jako nepodložené.⁸⁹

Podobnými domněnkami proti Wernerovi svědčil i místopředseda AV Josef Hos. Ten Wenera taktéž obvinil ze zpronevěry prostředků ONV, tentokrát z prodeje zabavených textilií, a hlavně cukru a medu ze skladu ONV. Jejich odprodej za nízkou cenu neváhal označit dokonce za sabotáž.⁹⁰

Svědectví byla na první pohled účelová. Pokud by oba komunisté, kteří byli zároveň členy AV, ONV vlastním obviněním skutečně věřili, nedovolili by Wernerovi zastávat stejné místo po zbytek roku 1948, než byl na vedoucí pozici vystřídán

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž, *Protokol 5. 8. 1948.*

loajálnějším úředníkem, členem KSČ.

Počáteční obvinění byla tedy vedena s jasným úmyslem Wenera exemplárně potrestat za podporu, byť poměrně pasivní, lidové strany. Obvinění byla tak průhledná, že je výše zmíněná Vlastimila Krechtová ve svém vystoupení proti složení akčního výboru bezelstně označila za „vylomeninu“ v případě neinformovaných soudruhů, „komplot“ v případě strůjců Hose a Akindinova.⁹¹

Nicméně s ubývajícím revolučním nadšením se případ čím dál méně vyhrocoval. Přispívaly k tomu příkazy celostátního vedení nabádajícím k umírněnosti alespoň vůči řadovým členům nekomunistických stran. Nakonec písemnou důtku, kterou akční výbor případ zakončil, dostal Werner za pouhé „asociální jednání k chudším spolupracovníkům“⁹²

Pozornost se postupně zaměřila na výše postavené představitele politického života na okrese, jako byl František Pořízek, poválečný vedoucí bezpečnostního referátu ONV a krátkodobý člen okresního vedení lidové strany na Znojemsku.

JUDr. František Pořízek byl prvně suspendován a následně přinucen k rezignaci s příslibem převedení na nižší úřednickou pozici v Moravské Ostravě. Jeho obvinění znělo, že „jest školským případem reakcionáře“, projevujíc se „jako zapřísáhlý odpůrce KSČ“. Vítězní komunisté mu vyčítali nepochopení lidově demokratického uspořádání, znárodnění či nové slovanské národní politiky. Pořízkovu politickou angažovanost AV naoko bagatelizoval, protože: „to bylo jeho věci, ale i jako lidovec měl žít slušným a tolerantním životem.“⁹³

Proti Pořízkovi hovořil i přednosta oblastní úřadovny StB Antonín Havel, se

⁹¹ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 23, inv. č. 94, *Protest 12. 3. 1948.*

⁹² Tamtéž, č. j. 5/48.

⁹³ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Věc: Dr. František Pořízek.*

kterým se v předúnorové době Pořízek jako vedoucí bezpečnostního referátu dostával do sporů. Střetávali se především kvůli účelovému vyšetřování anonymních obvinění vznesených vůči členům nekomunistických stran. Vyšetřovací metody StB neváhal Pořízek kritizovat a před únorem dokonce obvinil několik zaměstnanců znojmské úřadovny pro překračování pravomocí.⁹⁴

Oblastní StB Pořízkovi jeho předúnorové spory nezapomněla. Navzdory počátečnímu příslibu OAV na novou úřednickou pozici v Moravské Ostravě se zrušení suspendace Pořízek nedočkal. V srpnu StB Pořízka zatkla a obvinila dle zákona na ochranu republiky.⁹⁵ Pořízek byl po dlouhém trestním řízení odsouzen k nepodmíněnému trestu vězení.⁹⁶

Navzdory proklamované marginalizaci členství obviněných osob v nekomunistických stranách lze tedy vidět stranickou příslušnost jako úhelný kámen očisty funkcionářů. Proto bylo nutné kromě výše zmíněných členů strany lidové učinit exemplární příklad i z vedoucích členů národních socialistů. Exemplárním případem na ONV byl osud vedoucího úředníka lesního referátu Josefa Vacla. K jeho případu se nám zachovalo obvinění úředníka referátu Maxima Semenjuka.

Semenjukovo obvinění je důležité také z toho důvodu, že se v něm táhnou jako červená nit implicitní poukazy na spiknutí národních socialistů proti komunistům na úřadech. Je to jasně vidět ve zmínkách, že Vacl se snažil v lesním referátu zaměstnávat hlavně národní socialisty. Semenjuk ve své fabulaci zašel dokonce tak daleko, že obvinil nadřízené orgány ovládané národními socialisty z bránění mu ve služebním postupu jenom pro členství v komunistické straně. Měly tak činit proto,

94 Tamtéž.

95 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 23, inv. č. 94, č. j. 184/taj/48.

96 SOKA Znojmo, fond Z\ONV-III kart. 12, inv. č. 78, *Věc: František Pořítek*.

aby jejich spolustraníka Vacla profesně nepřeskočil.⁹⁷

Semenjukovi se obvinění vyplatilo. V červnu byl Vacl přeložen do okresu Brno-venkov na podřízenou pozici. Navíc na konci roku 1948 byl Vacl vyšetřován pro sabotáž a porušení zákona na ochranu dvouletého plánu. Uprázdňené místo po něm zaujal právě Maxim Semenjuk. ⁹⁸

Vaclův případ měl i širší dohru. Jmenovaný byl vášnivý myslivec organizovaný v Okresním mysliveckém sdružení. Ve spolku vždy zastával vedoucí funkce a těsně před únorem byl dokonce jejím předsedou. Proto se spolek po odvolání z ONV za Vacla postavil s poukazem na Vaclovy zásluhy o rozvoj myslivosti na okrese.⁹⁹ To dalo komunistickým orgánům záminku pro další čistku v členstvu spolku a odnětí loveckých zbraní prakticky všem organizovaným nestraníkům.

Poslední z postihovaných skupin zasaženou očištěnou byli nestraníci, kteří mezi ostatními pracovníky úřadu požívali nadobyčejné úcty, protože zastávali vedoucí pozice v revolučním národním výboru zřízeném po nacistické okupaci.

Mezi ně patřili lidé jako rada Čeněk Staša, kontrolor Emil Petrželka a především Josef Frey, který do voleb roku 1946 zastával funkci okresního hejtmana a později předsedy ONV. Po volbách Frey opustil politickou správu a stal se vedoucím úředníkem ONV. V únoru 1948 jako vystudovaný právník zastával funkci vedoucího právního oddělení. Navzdory korektním osobním vztahům s komunistickým předsedou ONV Ladislavem Novákem musel Frey vysokou pozici opustit.¹⁰⁰

Tito úředníci měli štěstí, protože nijak závažně nevystupovali proti režimu. Setrvat však na úradě nemohli, protože byli považováni za symboly starých pořádků.

⁹⁷ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Prohlášení, Ing Maxim Semenjuk.*

⁹⁸ Tamtéž, č. j. 2369/48.

⁹⁹ Tamtéž č. j. 346/48.

¹⁰⁰ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 23, inv. č. 94, č. j. 340/14.

V případě Staši a Freye byli úředníci propuštěni s poukazem na jejich vysoký věk, který jim podle oficiálního vyjádření neumožňoval vynakládat dostatek energie, vyžadované prováděním revolučních změn. Oproti tomu Petrželka byl doporučen na úřednické místo ve výrobě, protože prý nesplňoval formální požadavky jím zastávané funkce, především svým nižším vzděláním.¹⁰¹

Celkově vzato byla čistka na ONV velmi důkladná. Z 141 zaměstnanců na ONV k 1. 1. 1949 zbylo na konci roku 1949 pouhých 99 osob.¹⁰² Dlužno podotknout, že ne všichni zaměstnanci byli propuštěni z politických důvodů. Omezení personálu se mohlo objektivně zdůvodnit zmenšením okresu správní reformou roku 1949. Dle mého odhadu, s přihlédnutím k malému počtu propuštěných v období organizačních opatření před správní reformou, však lze říci, že z politických důvodů byla postižena drtivá většina zaměstnanců propuštěných v roce 1948.

Akční výbor při ONV zanikl v únorových dnech roku 1949, kdy dle oficiální vládní linie byla revoluční očista prohlášena za ukončenou. Očistu ONV lze považovat za reprezentativní pro organizace očištěné jednorázovým zásahem s případnými odvoláními řešenými v průběhu roku 1948.

3.2. Pozdější činnost a okrajová agenda akčních výborů

Po provedení revoluční vlny očisty okresu vystávala komunistickým orgánům otázka, jak naložit s akčními výbory. Bylo již řečeno, že v hospodářských organizacích a brzy i v menších spolcích akční výbory byly rušeny takřka ihned po provedených personálních změnách a předaly denní agendu příslušným spolkovým či závodním orgánům.

AV však stále existovaly v organizacích celospolečenského významu, či v

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *hlášení za rok 1948*.

organizacích, ve kterých se komunistům nepodařilo protivníky zbavit úplně. Navíc v rámci Národní fronty fungovaly akční výbory nadále jako koordinační orgán pro další případné personální zásahy.

Zásahům v dlouhodobě očišťovaných organizacích a jejich strukturální přeměně věnuji v následujícím textu samostatné kapitoly. Předtím ale následujících řádků využiji k popisu okrajové agendy OAV NF, která ve sledovaném období tématicky souvisela se stabilizací komunistického režimu na okrese.

Činnost národní fronty v porevolučním období byla poznamenána bezradností samotných komunistů o budoucím směřování NF. S přibývajícím časem přestávalo být pochyb o primátu komunistické strany ve státě, nicméně žádný z čelních komunistů neměl v úmyslu Národní frontu rušit. Těžiště poúnorové diskuze o NF se tedy drželo v oblasti vymezení jejich nových funkcí. Poúnorová KSČ obrozené Národní frontě tak přiřkla tři základní úkoly v poúnorovém Československu.¹⁰³

První, koordinační funkce vycházela z náhledu na NF jako na soustavu převodových pák, převádějící vůli komunistických orgánů. Druhou funkcí NF byla funkce nestranné organizace, která mohla vydávat příkazy komunistického vedení za vlastní rozhodnutí, a tím vládní politiku měla legitimizovat jako vůli celého národa. Poslední úkolem NF bylo fungování jako skutečná základna politického systému, která projednávala obecné záležitosti důležitých zákonů či programových prohlášení vlády. Předpoklady k tomu měla, protože byla skutečnou masovou organizací, do které vstupovaly nejen členové vládních stran, ale i nestraníci.¹⁰⁴

Tato koncepce v reálném provedení s postupujícím časem projevovala různé nedostatky. První funkce poznamenaly průniky pravomocí oblastních akčních a

103 KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012, s. 41-43.

104 Tamtéž

národních výborů. Navíc nikdo nebyl na pochybách, že v závažných otázkách uvedené pravomoci ustupovaly vůli orgánů komunistické strany, takže prosazování čehokoliv přes NF bylo zatíženo nadbytečnou byrokracií.

Praxe tedy ustanovila, že se NF spolu s národními výbory v regionech staly předavači úkolů, avšak zatímco národní výbory zastávaly výkonnou moc nad obyvateli regionu bez rozdílu, akčním výborům zůstala výkonná moc pouze nad členy zúčastněných organizací.¹⁰⁵

Druhá funkce byla úspěšnější, protože zdání heterogenní organizace politického života si NF zachovávala a jako taková proto fungovala až do pádu komunistického režimu. Národní fronta mohla být vystavována v mezinárodní politice jako součást systému lidové demokracie, ve kterém se i přes primát komunistické ideologie zachoval členitý politický život.

Poslední funkce, propagovaná především Alexejem Čepičkou, který ze zjevných důvodů jako předseda ÚAV NF hodlal koncentrovat ve svých rukou co nejvíce vlivu na státní uspořádání, padla za oběť politické reality jako jedna z prvních. Po předložení prvního pounorového vládního prohlášení a hrstce jednání o připravovaných zákonech se na NF jako základnu nového politického života zapomnělo. Celonárodní politika NF byla jednoznačně ovlivněna rozhodnutími orgánů KSČ, zatímco na oblastech se účast NF na politickém životě omezovala pouze na operativní provádění svěřených úkolů. Maximálně orgány NF mohly posloužit vedle stranických buněk jako záložní zdroj informací o politickém klimatu v oblasti. Ke kodifikaci spolupráce oblastních výborů NF při řešení celonárodních otázek však nedošlo. Posledním faktorem zamezujícím této snaze byla roztržka

¹⁰⁵ Tamtéž..

Bělehradu a Moskvy. Podílení se Národní fronty na vládě totiž příliš připomínalo jugoslávskou praxi tzv. „samosprávy pracujících“.¹⁰⁶

AV měla především v rámci sdružovaných organizací přibýt agitační činnost. První rozsáhlejší akcí byla propagace nové cenové politiky z počátku roku 1949, kdy vláda uvolnila některé komodity z vázaného přidělového trhu. Agitační činnost musela být o to obtížnější, že po několika měsících vládní orgány na některé komodity (pečivo, mouku) opět zavedly přidělový systém, protože docházelo k zneužívání dotovaných cen, kdy se například levným chlebem zkrmoval dobytek apod.¹⁰⁷

Všeobecná agitace se však nejčastěji zaměřovala na zemědělskou oblast, což vyplývalo z klasifikace znojemského okresu jako okresu venkovského s primátem prvovýroby. To zahrnovalo přemlouvání rolníků ke vstupu do JZD, k plnému prodeji sklizně státním výkupnám apod. Dá se říci, že prakticky každá schůze předsednictva i v mimosezónních obdobích byla poznamenána diskuzí o zemědělských záležitostech a zemědělské politice.

Agitační funkce uvnitř organizací zúčastněných v NF taktéž zahrnovala sjednávání brigádní výpomoci klíčovými odvětvími průmyslu. V tomto ohledu byl znojemský okres zmíněn spolu se svitavským a vyškovským okresem mezi nejvzornějšími v Brněnském kraji. Pochvala krajských složek byla o to cennější, že byla vyslovena v době převládající animozity mezi znojemskými a krajskými činiteli.¹⁰⁸

Mnohem důležitější agitační činností NF související s potvrzením pounorového

106 Tamtéž.

107 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva tajemníka OAV NF 26. 9. 49.*

108 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 23, inv. č. 94, č. j. 85/50 LA.

kurzu byly květnové volby roku 1948 do Národního shromáždění. V nich voliči měli možnost volit pouze vázanou kandidátku jednotné Národní fronty. Jedinou formou nesouhlasu s kandidátkou bylo vhození tzv. bílého lístku, který se počítal jako negativní hlas a byl tak jedinou možností vyjádření opozice proti pounorovému kurzu. Tuto volební praxi komunisté převzali z doplňovacích voleb do německého Říšského sněmu roku 1938, ve kterých nacisté neměli zájem o opravdovou veřejnou volbu jako spíše o získání legitimacy již vybraných kandidátů.

Záměr komunistů byl v tomto ohledu naprosto stejný. Agitační činnost akčních výborů se tedy v první řadě zaměřila na zvyšování volební účasti, aby byla jednotná kandidátka a tím i komunistická vláda podpořena valnou většinou občanů. Zároveň začalo tažení proti bílým lístkům.

Celé snažení se nakonec ukázalo jako úspěšné. Voliči na Znojemsku podpořili z 99,15 procent jednotnou kandidátní listinu. V okrese navíc existovalo 63 tzv. vlasteneckých obcí, kde všichni voliči byli pro kandidátku NF. Toho však bylo docíleno prosazováním veřejné volby a společenskou ostrakizací za vkládání lístků do obálek za volební zástěnou. Takoví lidé byli podezřelí z nesouhlasné volby, a tedy i z nepřátelství k režimu.¹⁰⁹

OAV v omezení tajnosti voleb projevoval obzvlášť velkou kreativitu. V oběžníku instruoval místní organizace, že dle ústavy a volebního zákona byly volby sice tajné, nicméně toto právo podle volebního řádu volič *mohl* využít použitím zástěny. To dle interpretace OAV implikovalo nemožnost přímo potlačovat tajnou volbu, ale naopak ani nepožadovalo tajnost voleb nuceným použitím zástěny.¹¹⁰

To jednoduše znamenalo distanci vyšších orgánů od samotného průběhu voleb

109 SOKA Znojmo, fond Z\ONV-III, kart. 13, inv. č. 28, č. j. 452/48.

110 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, č. j. 1759/48.

a dávalo volnou ruku místním volebním komisím k svévolným zákrokům. Není proto divu, že v následujících týdnech se množily poukazy na nedemokratičnost voleb, avšak tyto výtky nebyly nikdy důvodem pro jakékoliv sankce zodpovědných orgánů.

Nejradikálnějším způsobem omezování negativních hlasů bylo vynětí vybraných osob z aktivního volebního práva. Dříve zmíněné vyloučení z veřejného a politického života s sebou mohlo nést tzv. překážku volebního práva, tedy faktické zamezení volit v připravovaných volbách.¹¹¹

V obcích mimo Znojmo až na výjimky (Kuchařovice) bylo volební právo odebráno vždy 3–5 osobám, což činilo skoro tři stovky voličů na okrese). OAV musel intervenovat pouze v Hraběticích, kde MAV prvně navrhoval zamezit přístup k volbám 47 občanům.¹¹² Po intervenci okresu tam bylo omezeno volební právo pouze čtyřem osobám.¹¹³

Z dochovaných záznamů lze vysledovat, že volební právo bylo omezováno převážně na venkově a to rolníkům, odmítajícím vstoupit do JZD. Vlastně jediným člověkem, kterému bylo omezeno volební právo v samotném Znojmě, byl rolník Jan Čejča z okrajové části města,¹¹⁴ kterého komunistické úřady nepovažovali za spolehlivého, protože jej před nedávnem zbavili přiděleného zemědělského konfiskátu.¹¹⁵

Další skupinou zasaženou odebráním volebního práva byli katoličtí duchovní na okrese. Z celkového počtu 50 kněží a kazatelů na okrese jich nebylo připuštěno k volbám 12. Kněží byli také obviňováni z utajené agitace proti jednotné kandidátce, i

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž, *Překážka volebního práva: Hrabětice + Přílohy*.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž., č. j. 1555/48.

¹¹⁵ Tamtéž, *Překážka volebního práva: Znojmo – Starý Šaldorf*.

když žádná konkrétní obvinění OAV nevznsl. V interních materiálech však byl například farář z Mikulovic viněn z výsledku voleb, které učinily obec nejhorší na okrese. Konkrétně v Mikulovicích z 253 osob odevzdalo bílý lístek 61 voličů, což znamenalo volební výsledek „pouhých“ 75,9 procent pro jednotnou kandidátní listinu.¹¹⁶

Okrajově v personálních otázkách na přelomu let 1948 a 1949 došlo k odvolávání státně nespolehlivých pracovníků ze závodů a provozoven celonárodního hospodářského významu. Zachovaly se žádosti o propuštění z klíčových podniků národního hospodářství. V tomto ohledu OAV plnil funkci spíše pasivního předavatele doporučení bezpečnostního referátu ONV příslušným podnikům a Okresní úřadovně ochrany práce ve Znojmě, tak jak bylo předepsáno usnesením ÚAV NF č. 7.¹¹⁷

Takto propuštěné osobě, která přešla pod registraci OÚOP mělo podle usnesení být nalezeno zaměstnání úměrné její fyzické zdatnosti a sociálnímu postavení. Na druhou stranu měly úřadovny práce při přidělování míst zohledňovat potřebu odvětví s nedostatkem pracovních sil, jako bylo zemědělství, lesnictví, hornictví, průmysl kamene a zemin, stavebnictví a hutnictví.¹¹⁸

To implikovalo, že na osoby podléhající očistě zpravidla čekala těžká manuální práce jako jediný zdroj obživy. Usnesení sice operovalo se čtrnáctidenní lhůtou, ve které si propuštěný mohl samostatně hledat práci, avšak i při nabídce jiné práce musel být schvalován příslušným akčním výborem, zda nepředstavuje bezpečnostní riziko.

¹¹⁶ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Obce s obtížnou situací*.

¹¹⁷ MZA Brno, fond G 660, kart. 107, inv. č. 84, *Oběžník ÚAV č. 7*.

¹¹⁸ Tamtéž.

Takto byly vydány desítky doporučení, nicméně se zachovala mnohá odvolání vedení podniků, které zpravidla úspěšně poukazovaly na neprozíravost suspendování pracovníků, často specialistů, ze zastávaných pozic. Úspěšná odvolání bývala zpravidla v potravinářských provozech jako byly konzervářské závody ve Znojmě a v Kuchařovicích, kde se podařilo zabránit plánovanému propuštění celkem devíti zaměstnanců. Naproti tomu bez úspěchu byla odvolání správy Vranovské přehrady jako strategicky důležitého energetického zařízení, či Podyjského plavebního družstva, kde se orgány obávaly zneužití přepravních prostředků k překonání státních hranic.¹¹⁹

V praktickém provedení však i ty osoby, kterým OAV zamítnul odvolání, leckdy zůstávaly do odvolání na svých starých místech, protože za ně OÚOP nedokázala najít okamžitou náhradu. Naopak těm, kteří byli již propuštěni, leckdy nebylo možné novou práci najít. To bylo způsobeno paralýzou samotných pracovních úřadů, které taktéž podléhaly očištným procesům a trpěly nedostatkem personálu. Na tuto situaci upozorňovaly okres ústřední orgány, které však podobné nedostatky nacházely po celé republice.¹²⁰

V této době také OAV z informací místních organizací podával doporučení okresnímu velitelství SNB na zařazení nepohodlných osob do tábora nucených prací. Ten po únoru 1948 vznikl na místě bývalého sběrného tábora pro odsun Němců na Mansberku v blízkosti současné Pražské ulice ve Znojmě. Do tábora do konce roku 1948 bylo zařazeno 37 odsouzenců.¹²¹ V následujících letech počet zadržených osob kolísal mezi padesáti až devadesáti osobami. OAV kromě samotných žádostí i

¹¹⁹ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 24, inv. č. 55, *Revize opatření*.

¹²⁰ MZA Brno, fond G 660, kart. 107, inv. č. 84, č. j. 245/49.

¹²¹ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 24, inv. č. 55, *Seznam internovaných v TNP*.

navrhoval délku zařazení trestanců do tábora.

Z profilu prvních osob zařazených do tábora lze jasně rozlišit dvě nejčastěji postihované skupiny. První skupinou byli opět svobodní rolníci nepohodlní režimu. Mezi prohřešky sloužícími jako záminka patřilo zpravidla i pouhé podezření z černého obchodu, příživnictví nebo nařčení z nemravného osobního života.¹²²

Někdy stačil k zařazení do tábora nucených prací pouhý záznam v trestním rejstříku a doporučení MAV. Tak se stalo, že František Kafka z Hodonic, který byl před válkou odsouzen k sedmiletému trestu za zpronevěru. AV jej shledalo nespolehlivým a navrhlo dvouletý pobyt v táboře.¹²³

Druhou skupinou byli lidé živící se příležitostnou prací, odmítající přidělení na stálé pracoviště. Lze zaznamenat, že takovým označením zakrývaly úřady perzekuci osob etnicky náležejících k romské menšině. V rozpravách však jednotlivé orgány zařazování do tábora podle etnického původu důrazně odmítaly.¹²⁴

Stranické rozhodnutí KSČ bylo leckdy dostatečným důvodem pro zařazení mezi nuceně pracující. V případě Františka Hausfátra z Mikulovic rozhodnutí komunistické strany dokonce rozvrátilo oficiální postup, kdy OAV chtěl přihlédnout k poměrně pozitivnímu posudku mikulovického MAV a Hausfátra nechat na svobodě. Posudek se však místní buňce KSČ zdál naopak příliš měkký, mikulovičtí funkcionáři NF byli obviněni z dělání „lívivé politiky“ a Hausfátr byl do tábora zařazen tak jako tak.¹²⁵

V následujících letech se OAV vyjadřoval vždy k případným odvoláním a žádostem o prominutí trestu. Tato agenda přetrvávala do zavření tábora v roce 1952.

122 Tamtéž, *Přehled dosavadní návrhové činnosti*.

123 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zápis z předsednitva 5. ledna 1950*.

124 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 36, inv. č. 61, *Zápis z předsednictva 3. 1. 1950*.

125 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zápis z předsednitva 5. ledna 1950*.

V padesátých letech se očista veřejného života všeobecně kvalitativně proměňuje. V dokumentech se přestává mluvit o přežívání třídních nepřátel na pozicích, které získaly v předúnorovém období, a akcentují se spíše nepřátelé napojení na zahraniční síly, či na reakční frakce samotné komunistické strany. Procesy padesátých let tedy znamenaly zostření třídního boje uvnitř státně správních struktur, a proto přinesly orgánům Národní fronty nové úkoly.

Začalo se stejně jako v komunistické straně s prověřováním starých kádřů, avšak na Znojemsku nedošlo k žádné rozsáhlé čistce, která by se blížila činnosti akčních výborů v poúnorovém období. Kromě jednorázových prověrek se především akční výbory stejně jako kádrové oddělení KSČ věnovaly vypracovávání profilů žadatelů o pozice ve veřejné správě či ve veřejných organizacích. V tomto ohledu akční výbory nadále spolupracovaly se složkami SNB, převážně s úřadovnou oblastní StB, kterou především OAV žádal o trestněprávní prověřování osob, především na činy z doby okupace a z období převzetí moci komunistickou stranou.

Jediným nezměněným pozůstatkem poúnorové očisty okresu byl nepřetržitý boj proti pozůstatkům moci vesnických boháčů v obcích. Postupem času s narůstající kolektivizací venkova se však i tyto zmínky vytrácejí z témat schůzí na nižších orgánech NF a stávají se pouhou frází v dokumentech vyšších správních orgánů.¹²⁶

3.3. Hospodářská očista

Důležitou oblastí, ve které nově nastolený režim potvrzoval svoje dominantní postavení, bylo národní hospodářství. Dalo by se říci, že ekonomická oblast byla díky zastávanému materialistickému pohledu na společenský vývoj Raison d'etre komunistické ideologie.

¹²⁶ SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 30, inv. č. 94, *Oběžník 12/51*.

Podle materialistické kauzality společenského vývoje měly s sebou vládní zásahy do výrobní základny nutně nést změnu v oblasti společenské nadstavby. Změna státního uspořádání by tedy podle takového náhledu nebyla možná bez celkové změny ekonomického systému od individualistického tržního kapitalismu ke kolektivnímu socialismu.

V praktické rovině socializace ekonomiky s sebou nesla možnost vlády přímo zasahovat do sociálního uspořádání československé společnosti. Rovnostářskou sociální politikou si komunisté zavazovali dělnictvo a námezdní zemědělské síly, o které režim opíral nově získanou moc.

Stejně jako v politické oblasti dokázali komunisté i v hospodářství prosazovat své zájmy i v předúnorovém období. Poválečné Československo se již v Košickém národním programu vymezilo vůči liberálnímu kapitalismu první republiky a slibovalo znárodnění klíčových ekonomických odvětví.

I když se předúnorová vláda Národní fronty principiálně shodovala na rozšíření veřejného sektoru, docházelo ve vládě k četným roztržkám v konkrétním provedení hospodářské reformy. Nakonec přechod ke smíšenému tržnímu uspořádání upravovaly především znárodnovací dekrety prezidenta republiky z října roku 1945. Podle nich byly znárodněny důležité podniky národního hospodářství jako doly, továrny těžkého průmyslu nebo peněžní ústavy. Zestátnění zemědělské půdy se zpočátku uplatňovalo pouze u majetků Němců, Maďarů a zrádců podle dekretu prezidenta republiky č. 12.¹²⁷

Takto nastavený právní rámec byl levicovým křídlem Národní fronty považován za nedostatečný instrument koncentrace ekonomiky, proto v následujících

127 KUKLÍK, Jan: *Znárodněné Československo*. Praha 2010, s. 220.

letech docházelo k ad hoc revizím v jednotlivých případech dosud nezestátněných podniků. Byli to však především komunisté, kdo sliboval vytvoření tvrdších znárodnovacích zákonů, a především provedení revize první pozemkové reformy z roku 1919.¹²⁸

Po porážce opozice se komunistům uvolnili ruce pro další socializaci. V průmyslu došlo k rozšíření znárodnovacích dekretů zákonem 114/1948 Sb. a dalšími zákony z dubna a května 1948. Podobně v zemědělství došlo k rozšíření revizního zákona 142/1947 Sb. do plnohodnotné druhé pozemkové reformy, která byla načrtnuta březnovým zákonem 46/1948 Sb. V zásadě dle zmíněných zákonů a nové květnové ústavy tak došlo ke znárodnění podniků s více jak 50 zaměstnanci a půdy soukromých rolníků s výměrem vyšším než 4 ha.¹²⁹

Na okresní úrovni hospodářská politika spočívala ve zbavení ekonomické moci deklasovaných sil a přerozdělení takto získaných výrobních prostředků. O majetek přicházeli nejen vyložení nepřátelé režimu, ale také majitelé živností, kteří nebyli schopni splnit očekávání hospodářských orgánů očekávajících od jednotlivců stejnou rentabilitu jako od veřejných korporací.

Očista na poli hospodářského života byla umocněná skutečností, že znojemský okres jako okres pohraniční disponoval značným zkonfiskovaným majetkem. Ten byl sice v drtivé většině do roku 1948 již udělen do národní správy některému z obyvatel nebo některé z hospodářských organizací, nicméně změnou politických poměrů došlo k odejímání národních správ a k jejich předávání novým správcům. Navíc přecházely do národní správy majetky osob, které po únoru 1948 přešly do emigrace.

Podněty k přerozdělování národních správ obstarávaly místní akční výbory,

128 Tamtéž

129 KUKLÍK, Jan: *Znárodněné Československo*. Praha 2010, s. 318.

kteřé řádosti odesílaly OAV. Tomu jako poradní orgán sloužil ONV. S okresním akčním výborem byly projednávány v první instanci také odvolání proti odebrání správ. Národní správa mohla být ve zkráceném řízení svěřena přednostnímu uchazeči akčním výborem, či mohla být svěřena některému hospodářskému družstvu nebo nepřednostnímu uchazeči po schválení osidlovacím úřadem a národním výborem.¹³⁰ Takto bylo v roce 1948 odebráno 166 živností v národní správě.¹³¹

Stejná pravidla se vztahovala na přidělené domky a stavení. Většina takto odňatých rodinných domků byla odebrána rodinám, kterým komunisté úředně nařídili vystěhování. V první vlně úřady vydaly takových příkazů 52 rodinám, z toho 6 příkazů k vysídlení v rámci okresu. Nejvíce zasaženou obcí byl Hrádek s devíti příkazy.¹³²

Předmětem přerozdělení se stávala taktéž volná zemědělská půda dříve přidělená Národním pozemkovým fondem a v pohraničním Znojmsku především zkonfiskované polnosti přidělené Osidlovací komisí ministerstva zemědělství. Postup byl podobný jako u národních správ, pouze v případě půdy byla poradním orgánem OAV okresní rolnická komise. Do konce června bylo provedeno řízení se 123 vlastníky konfiskátů, z nich 98 bylo řešeno příkazem k odebrání konfiskovaného zemědělského majetku. V obcích šlo většinou o jednotlivce, s nejvíce pěti zabavenými konfiskáty ve Štítarech.¹³³

Tam šlo o zvláštní případ, kdy pětice samostatných rolníků společně řádala o úvěř na mechanizaci, i když „výtěžku z hospodářství nepoužili k jeho zvelebení, (navíc) ponechali většinu pozemků neobdělanych.“ Jinými slovy nezvládali obdělávat

130 MZA Brno, fond G 660, kart. 107, inv. č. 84, *Oběžník ÚAV č. 2.*

131 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Živnostníci.*

132 Tamtéž, *Přehled návrhů k vysídlení.*

133 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Očista mezi přidělci zemědělského majetku.*

veškerou půdu bez strojového parku, který byl strojními stanicemi prioritně přidělován JZD, do kterého odmítali vstoupit.

Odebírání zemědělských konfiskátů dle oběžníku ÚAV NF č. 5 podléhalo zvláštnímu řízení. Návrhy podávaly jednotlivé MAV, a to přímo tříčlenné komisi zorganizované při KAV NF v Jihlavě, bez zapojení okresních orgánů NF, které pouze dostávaly průběžné informace o očištění.

Na okresní úrovni tak fungovala pouze okresní rolnická komise, jejímž předsedou byl Jan Hycl. Ten byl zároveň členem tříčlenné komise při KAV NF. Hycl byl předsedou do 10. 6. 1948, kdy byl vystřídán bývalým místopředsedou Václavem Novákem.¹³⁴

Jak živnosti, tak zemědělská půda bývaly odjímány již před vydáním revidovaných znárodnovacích zákonů. Okresním národním výborům to umožňovaly stávající zákony, pokud národní správci hospodařili špatně nebo dokonce spravovaný majetek cíleně rozkrádali. To mělo zabránit dříve častému „zlatokopectví“, kdy do pohraničí přicházeli lidé nikoliv s vidinou nalezení nového domova v uvolněných usedlostech, ale s vidinou rychlého zbohatnutí. Takoví po vyrabování přiděleného majetku se vraceli znovu do vnitrozemí a jejich dílem pustly celé obce dříve obývané německým etnikem.

Po únoru do rovnice vstoupily akční výbory, které měly možnost poukázat na dříve „přehlížené“ prohřešky držitelů majetku. Oficiální argumentace zněla, že reakci ovládané orgány nebyly schopné ani ochotné efektivně postihovat nedostatky národních správců. Proto mezi nimi musely až komunistické orgány prostřednictvím akčních výborů provést očištění stejně jako ji prováděly jinde ve veřejném životě.

¹³⁴ Tamtéž, *Schůze OAV NF a ORK 10. 6. 1948.*

Navzdory oficiální argumentaci nebyl však nikdo na pochybách, že přerozdělení národních správ bylo prováděno dle politického klíče, kdy se v první řadě zohledňoval vztah národního správce ke komunistické straně a v druhé řadě vhodnost spravovaného majetku k zařazení pod veřejnou správu.

Takto byly prioritně přerozdělovány národní správy v potravinářském průmyslu, jako byly drobné likérky či konzervárny, které bylo možné přidělit pod jednotnou správu existujících okresních podniků. Stejný osud čekal specializované zemědělské pozemky jako byly ovocné sady nebo viniční tratě.

Tímto způsobem OAV napomáhal ke konsolidaci průmyslové výroby, protože podle dochovaných záznamů přiděloval uvolněné provozy veřejným korporacím typu Hospodářského družstva nebo Ovocnářsko-vinařskému družstvu. V podstatě tak naplňoval záměry vlády na znárodnění drtivé většiny výrobních kapacit, které bylo provedeno až dle dubnových zákonů. Doslova tak úřady učinily již v březnu u stolařské firmy Keller, která "jako velký podnik (...) může přijít v úvahu pro znárodnění", a proto preventivně byla správa podniku přenesena z dosavadního správce na jednoho ze zaměstnanců.¹³⁵

Jak již bylo řečeno, koncentrace odjímaných národních správ se stala ideologickou záležitostí. Jednalo se v podstatě o měkčí formu znárodnění, protože v dobových dokumentech správní orgány neopomněly zdůrazňovat, že odebrané správy byly vždy myšleny jako dočasné řešení. Podle OAV byli národní správci, i když se chovali jako suverénní majitelé, pouhými údržbáři státního majetku.

Úřady proto na doporučení akčních výborů leckdy vymýšleli zákonné důvody znárodnění až ex post. Obvyklým způsobem odebrání živnostenských provozů byly

¹³⁵ SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, , *Věc: Stolařství Keller*.

nesrovnalosti v účetnictví a v inventarizovaném majetku. Za všechny jmenujme případ firmy Emanuel Bašta – stolařství, kde v nepřítomnosti majitele provedla Bezpečnost za přítomnosti zaměstnanců a člena OAV soupis majetku. Pro nejasný původ vybavení kanceláře ředitele byla nakonec na firmu uvalena nová národní správa a podnik byl předán znojenskému stolařskému družstvu.¹³⁶

Artificialita důvodů, které stály za majetkovými změnami, byla jasná všem zúčastněným, proto majitelé a správci své živnosti opouštěli zpravidla bez vážnějšího odporu. Výjimkou byl Adolf Budín, majitel obchodu s textiliemi na Zelinářské ulici. Ten jako jeden z mála podstoupil řetězec odvolání a soudních pří, ve kterých se snažil získat svůj obchod zpátky. Obchod, původně konfiskát, získal jako poválečný vídeňský reemigrant prvně do národní správy a před únorem byl schopen změnit národní správu po dohodě s ONV na osobní vlastnictví.¹³⁷

Časová linie Budínova případu byla taková, že nenechává nikoho na pochybách, že veškeré správní řízení bylo vedeno s jednoznačným úmyslem obchod znovu znárodnit. Tragédii případu nahrává, že vše začalo udáním Jindřicha Budína, synovce majitele obchodu, který tam pracoval zároveň jako účetní. U výsledku Budín mladší vypověděl, že se v obchodě prodávaly textilie za ceny, které vyšetřovatelům připadaly přemrštěné¹³⁸ a StB proto uvědomila jihlavský Úřad hospodářské kontroly. Ten v dubnu 1948 provedl kontrolu firmy, avšak nezjistil nic protiprávního.

Navzdory negativnímu nálezu OAV ještě na konci dubna instruovala ONV, aby na základě výše zmíněné kontroly uvalila na živnost národní správu, která byla přidělena právě mladšímu Jindřichu Budínovi. Budín otec se odvolával přes krajské

¹³⁶ Tamtéž, *Závady u fy Bašta*

¹³⁷ SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 37, inv. č. 68, *Věc: Ad. Budín*

¹³⁸ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 24, inv. č. 55, *č. j. 7680/48.*

až k zemským orgánům s poukazem na negativní nález hospodářské kontroly a brněnský ZNV kupodivu odvolání přijal, nicméně ONV zahájilo řízení odnětí národní správy až v srpnu.¹³⁹

Jindřich Budín však v září na svého strýce podal další udání, tentokrát podpořené dvěma svědky. Ti nemohli dosvědčit více, než že Budín starší míval na skladě kvalitnější látky, které prý byly na export, a které neprodával běžně v obchodě. Podle udání to měly být látky, se kterými Adolf Budín načerno obchodoval.¹⁴⁰ To mělo za následek další vyšetřování.

Okresní správní orgány se tak ocitly mezi dvěma mlýnskými kameny. Na jedné straně ZNV požadovalo navrácení obchodu původnímu majiteli, na druhé straně komunisté v OAV NF trvali na svém předcházejícím rozhodnutí, že musí být obchod znárodněn. Orgánům ONV tedy nezbývalo nic jiného než řízení zdržovat. Urgence ZNV tak narážely na volání po dalším vyšetřování s poukazy na to, že jen díky nedostatečné práci Úřadu hospodářské kontroly se nenašly důkazy zjevného ilegálního obchodování, které dle OAV probíhalo ve firmě naprosto běžně.¹⁴¹

Kampaň proti Adolfu Budínovi se přenesla i do veřejného prostoru. Kádrové oddělení OV KSČ nahlásilo redakci brněnské Rovnosti svou jednostrannou verzi případu, a Rovnost dne 2. září 1948 případ zpracovala do článku s naprosto tendenčním titulkem: „Šmelináři měli být vrácena živnost (sic!) Vyjasní se záležitost Ad. Budína?“ V něm kromě zmíněného označení za šmelináře se Budín označoval jako reakční živel, který se snažil rozvrátit poúnorové uspořádání skrz svou

139 Tamtéž, č. j. 1472/48.

140 Tamtéž, *Odvolání Adolfa Budína*.

141 Tamtéž, 1906/48.

ekonomickou moc.¹⁴²

Budín se bránil útokům ze všech stran. Zachovala se proto korespondence OV KSČ s redakcí Rovnosti. Redakce upozorňovala, že v minulosti důvěřovala stranickým dopisovatelům, avšak kvůli Budínově žalobě buďto musela svá tvrzení doložit nebo otisknout opravu. Požadovala proto po KSČ co nejvíce důkazů o Budínově trestné činnosti. KSČ odpověděla vágními frázemi, že o vině není pochyb a Rovnost proto nemusí mít potřebu se omlouvat nebo opravovat.¹⁴³

S postupujícím časem však i Budínova energie ochabovala. Tomu přispívala pracovní povinnost, kterou Budín po odvolání z pozice vedoucího musel plnit. Po znárodnění obchodu se živil různými příležitostnými pracemi. Jako fluktuanta jej však pracovní úřad přiřadil do potravinářského průmyslu na fyzicky náročnou pozici, na kterou Budín jako postarší člověk odmítnul nastoupit. Za to byl potrestán měsícem žaláře.¹⁴⁴

Nástupu trestu se vyhnul tak, že v únoru 1949 přešel hranici a vrátil se do Rakouska, odkud po válce přišel. Zanechal však svému advokátovi plnou moc pro další zastupování v případě vlastnictví obchodu, a ten ještě v následujících měsících se pokoušel úřady kontaktovat s žádostmi o zrušení národní správy. V srpnu bylo definitivně rozhodnuto, že Adolf Budín pozbyl vlastnických práv, a proto na textilním obchodu národní správa zůstala.¹⁴⁵

Jeho synovec Jindřich Budín se však z pozice národního správce dlouho netěšil. Obchod byl převzat v ještě v létě roku 1949 národním podnikem Textilia a ta do něj dosadila vlastního zaměstnance jako vedoucího. Jindřich Budín pak pouze

142 *Šmelináři měli být vrácena živnost*. 2. 9. 1948. Rovnost. s. 4.

143 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 37, inv. č. 68, *Dopis 21. září*.

144 Tamtéž, č. j. 3213/48.

145 Tamtéž, č. j. 3728/48.

marně protestoval na okresní KSČ, protože mu prý byla znojemskými komunisty ústně přislíbena po převzetí obchodu vedoucí funkce.¹⁴⁶

Tato skutečnost poukazuje na sílu neformálních vazeb mezi jednotlivými národními správci a komunistickými funkcionáři. Osobní vazby se projevovaly především v živnostech z oblasti služeb, které nebyly příliš vhodné k socializaci. V těch je jasně vidět preferenci živnostníků-komunistů, jejichž podniky byly označovány jako kriticky důležité pro zásobování či obslužnost obyvatel okresu.

S vědomím vlivu osobních vazeb si například vedení lihovarnické firmy Požárek a Vítek zvolilo opačnou taktiku odporu. Již na začátku března po ustanovení akčního výboru v likérce jeden z majitelů Josef Požárek navštívil politického tajemníka OV KSČ s nabídkou, aby mu za úplatu 100 000 Kčs vystavil stranickou legitimaci s předúnorovým datem vstupu. Když tohle Olejníček odmítnul, nabídl se Požárek, že by při případném vstupu do strany peníze věnoval do stranické pokladny až půl milionu korun.¹⁴⁷

Taková situace zřejmě nebyla ojedinělá. Pouze Olejníčkův případ však byl oproti ostatním skutečně vyšetřován, protože jmenovaný zastával exponované místo ve stranickém aparátu. Kauzu se utajit nepodařilo, protože s podobnou nabídkou Požárek obcházel ještě další stranické funkcionáře. Jeden z nich vše nahlásil a případ se tak musel řešit na OV KSČ. Samotného Olejníčka, který pokus o úplatek neoznámil, stálo jeho otálení dokonce funkci politického tajemníka.¹⁴⁸

Nenahlášením úplatku totiž ztratil Olejníček stranickou prověrku. Šlo tak o ojedinělý případ, kdy za odvoláním politického tajemníka OV KSČ stála samotná

146 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 24, inv. č. 55, *Dopis 26. 4 1949.*

147 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 36, inv. č. 61, *Disciplinární komise 2. 1. 1949.*

148 Tamtéž.

okresní organizace. Odvolání politického tajemníka zpravidla bývalo krokem spíše krajských orgánů při snaze potrestat okresní vedení. Do roku 1950 se na tomto místě vystřídal celých 11 funkcionářů.¹⁴⁹

Po Olejníčkově odvolání KSČ po stranické linii instruovala komunisty v OAV, kteří řešili Požárkovo odvolání, aby při očistě firmy postupovali s neobyčejnou tvrdostí.¹⁵⁰ Josef Požárek se totiž snažil zůstat v podniku alespoň jako vedoucí technický pracovník a díky svému přátelství s nově dosazeným národním správcem toho málem dosáhl. Na situaci upozorňoval předseda firemního akčního výboru Drozd, který v obsazení bývalého majitele na vedoucí místo viděl reakční politiku.¹⁵¹

Pak již Požárek marně nabízel své služby a mezinárodní kontakty, které by našly využití v podniku, který exportoval většinu destilátu do zahraničí. Doufal, že komunistické orgány obměkčí svými plány na rozšíření výroby a tím pádem zvýšený příliv deviz do státní poklady. To však okresním funkcionářům nestačilo. Navíc s rozvíjející se aférou tajemníka Olejníčka neměli zájem situaci ještě více rozmazávat. Na konci března národní správa podniku připadla pobočce Družstva hospodářských lihovarů a Požárek byl z podniku propuštěn.¹⁵²

Zvláštní obměna služebního postupu byl případ Bohuslavy Witzové, národní správkyně krejčovského salonu Frauenberger. Ta byla zbavena národní správy na doporučení oblastní StB. Zvláštní je, že zpráva Bezpečnosti pro OAV takřka neoperovala s ideologickými důvody, jako v jiných případech, ale pouze s nepřímými důkazy a neověřenými tvrzeními napadajícími morální profil správkyně.

Nadto Witzové StB vytýkala hospodaření v samotném podniku, například, že

149 Tamtéž, *Zápis z předsednictva 5. 1. 1950.*

150 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 36, inv. č. 61, *Disciplinární komise 2. 1. 1949.*

151 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, *Zpráva o firmě Požárek a Vítek.*

152 Tamtéž, *Družstvo hospodářských lihovarů – žádost.*

na ni byla uvalena exekuce za prodlení v platbách sociálního pojištění zaměstnanců, dani z příjmu a daně z obratu.¹⁵³

Zprávu StB zakončila obviněním, že Witzová „si žije celkem nad poměry“ a proto při platu 600 Kčs měsíčně „stává důvodné podezření, že národní správa podniku jest o skutečný výdělek připravována“¹⁵⁴

Nepomohla odvolání Witzové, která vyvracela domnělé důvody, ze kterých podle ní byla zbavena správcovství (předpokládala, že kvůli příjmení byla považována za Němku.¹⁵⁵ Správcem se nakonec stal Rudolf Melkus, člen KSČ z Třebíče, který obešel standardní postup, když požádal o přidělení správy nikoliv národní výbor, ale přímo znojemský OV KSČ. Doporučení okresního výboru získal, a proto se dostal mezi přednostní uchazeče.¹⁵⁶

Případ Witzové ilustruje poměrně obvyklou situaci, kdy odvolání majitelé a správci živností doufali ve vyvrácení domnělých obvinění, kvůli kterým přišli o majetek. Situace majitelů byla však ztížena skutečností, že ONV při odebrání majetku konkrétně nespecifikoval, z jakého důvodu OAV doporučilo v rámci očisty národní správu odejmout. Bývalí majitelé tak při odvolání netušili, jaký problém mají adresovat a leckdy se ospravedlňovali z činů, o kterých OAV do té doby neměl tušení.

Potírání soukromých živností bylo tedy ideologickou záležitostí, proti které jednotliví majitelé a správci neměli reálnou možnost odvolání. Jednoznačným zadáním bylo zkonsolidovat co největší podíl firem a provozoven pod veřejnými a státními organizacemi.

153 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 10, inv. č. 10, č. j. 1050/48.

154 Tamtéž.

155 Tamtéž.

156 Tamtéž, *Odvolání k 1267/48*.

Například národní podniky zažívaly na okrese nebývalý růst. Ještě v roce 1947 na Znojemsku hospodařily pouze čtyři, zatímco na konci roku 1948 jich bylo již 29. Na konci roku 1949 bylo vytvořeno takových podniků 129 a cílem padesátých let bylo překročit hranici dvou set. Vše se krylo s dobovým náhledem na národní hospodářství, kde národní podniky a družstva představovaly nejvyšší hospodářskou výrobní formu.¹⁵⁷

Na okrese se taktéž nacházelo před převratem 1889 soukromých podniků, oproti 1232 z konce roku 1949. Šlo spíše o živnostenské firmy zabývající se drobnou řemeslnou prací či maloobchodem. Zpravidla šlo o firmy bez dalších námezdních sil kromě majitele. Nad takovými lidmi v následujících letech visel Damoklův meč znárodnění, i když i komunistické orgány si uvědomovaly, že existují některá odvětví, která nešlo znárodnit bez újmy na spotřebitelích. Znojemští komunisté ještě na začátku padesátých let viděli velké nedostatky ve svobodných řemeslech jako je údržba nebo opravárenská činnost, která by takovou socializací utrpěla ještě více.¹⁵⁸

Stejně tak zemědělství bylo stále závislé na soukromě hospodařících rolnících. V okrese fungovalo na začátku roku 1950 pouze 33 JZD. Příznačný byl postoj předsedy KSČ v Hlubokých Mašůvkách, který sám odmítal jakékoliv družstevní hospodaření v obci. Úsměvný byl také postřeh předsedy KSČ z Lechovic, který uváděl jako jeden z důvodů nechuti k další socializaci, že se občané obce báli, aby nemusely být kromě polí společné i jejich vlastní manželky.¹⁵⁹

Proto nepřekvapí, že navzdory pokračujícímu posilování veřejného sektoru na úkor soukromého bylo stále v soukromém sektoru zaměstnáno okolo poloviny

¹⁵⁷ SOkA Znojmo, fond Z\A2, kart.31, inv. č. 88, *Veřejný a soukromý sektor našeho národního hospodářství*.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 30, inv. č. 94, č. j. 1458/50.

pracujících. Statistika roku 1950 hovořila o poměru 5 : 4 zaměstnanců ve prospěch sektoru veřejného.¹⁶⁰

Pochopitelná opatrnost, kterou nalezneme v dokumentech sledovaného období, byla pouhou předehrou padesátých let, které byly poznamenány tvrdou socializací postihující převážně zemědělství.

OAV po ukončení očisty hospodářství se věnoval především agitační činnosti. Kromě zmíněného organizování brigád spolupracoval se složkami KSČ při rozšiřování družstevního zemědělství. Mezi soukromými zemědělci agitoval za odprodej co největšího objemu plodin státním výkupnám a dokonce měl možnost v případě nedostatečného výkupu zakazovat místním orgánům pořádání různých společenských akcí a aktivit. Mezi nejčastější opatření patřilo zakazování honů v oborách, tanečních zábav nebo nepovolování porážek vepřů v obcích.¹⁶¹

Obzvláště poslední zmiňované zakazované porážky byly považovány za nejdrastičtější plošný zákrok, proti kterému se rolníci živelně bouřili. V Čížově se rolníci nechali slyšet, že pokud jim porážky alespoň některých kusů nebudou povoleny, bude porážet celá vesnice i bez povolení. Nátlak rolníků byl takový, že mu podlehl samotný újezdni instruktor OAV a zabíjačky povolil bez řádného úředního postupu. OAV na něj poté podal dokonce trestní oznámení pro překročení pravomoci.¹⁶²

3.4. Pokus o revoluční transformaci církevní hierarchie a Katolická akce

Nepřátelství komunistické strany a církve bylo v ideologické rovině

¹⁶⁰ SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart.31, inv. č. 88, *Veřejný a soukromý sektor našeho národního hospodářství*.

¹⁶¹ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 24, inv. č. 55, *Újezdni instruktor Čížov*.

¹⁶² Tamtéž.

předurčeno diametrálně odlišným světonázorem stavícím církevní idealismus proti komunistickému materialismu.

Zároveň režim komunistický jako režim totalitní ze své podstaty měl záměr ovlivňovat názor jedince i v tak osobní rovině, jako byl duchovní prožitek, což naráželo na v zásadě individualizovaný křesťanský přístup. Tato, slovy Hannah Arendtové, aspirace komunistické ideologie na totální výklad světa nedokázala vedle sebe snést podobně univerzalistický systém idejí, jako byl křesťanský světonázor, a proto se církevní hierarchie stala přirozeným nepřítelem nového režimu.¹⁶³

V praktické rovině církev nevyhovovala komunistům kvůli častému průniku církevní doktriny s konzervativní pravicí v dobách první a druhé republiky a propojením s lidoveckými konkurenty komunistů v třetirepublikové Národní frontě. Zároveň církev měla vážný potenciál i při svém nadstranickém působení fungovat jako opozice režimu a katalyzátor politické změny, jako tomu bylo v následujících letech např. v Polsku.

Oficiálně byla svoboda vyznání garantovaná článkem 15 až 17 ústavy z roku 1948, avšak toto právo bylo omezováno pronikáním státního dohledu do církevních záležitostí. Stát se od únorových dob pokoušel o neskrývanou kontrolu církevní organizace.

Vláda se v poúnorovém období snažila o nové vypořádání s katolickou církví. Novým ujednáním se snažila z katolické církve učinit církev národní, na vládě závislou. Opozici biskupů a arcibiskupa kardinála Berana, kteří pochopitelně s takovým podřízením církve státu nesouhlasili, se komunisté pokoušeli zlomit prvně pomocí pozitivní politiky, jako např. hmotným zajištěním kněží, kteří byli placeni

¹⁶³ ARENDOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I – III*. Praha 1997, s. 634.

jako státní zaměstnanci, odčiněním některých revolučních zásahů nižších orgánů NF a KSČ proti církevnímu školství apod.¹⁶⁴

Nicméně po vítězství jednotné kandidátky ve volbách roku 1948 zvítězilo v diskuzi o náboženských záležitostech radikální křídlo KSČ požadující úplné pokoření katolické církve. Komunisté proto přešli k negativním zásahům proti církvi. Při vážnoucích jednání o konkordátu vlády s církví se komunisté rozhodli podpořit frakčnost náboženské obce a tím církvi zhoršit vyjednávací pozici. Tak v červnu roku 1949 vznikla takzvaná Katolická akce.¹⁶⁵

Katolická akce sdružovala věřící a duchovní souhlasící s církevní politikou vlády. Počáteční agitace byla zaměřena na nižší levicový klérus, kterému konvenovaly proklamované úspěchy státní sociální politiky a kteří vnímali konzervativní předválečný klérus jako poznamenaný majetkovou nerovností v sociální oblasti a pochopitelně mnichovskou tragédií v rovině politické. To podporovala tisková kampaň, vinící staré náboženské struktury ze skrývání nepřátel republiky a z rozvrácení či brzdění cesty k socialismu.¹⁶⁶

Katolická akce byla zamýšlena jako masová organizace, a proto byla zahrnuta do struktury NF. Při organizování Katolické akce měli zástupci NF před faráři vyzdvihovat praktické přínosy připravované církevní politiky, jako byl zmiňovaný stálý příjem duchovních placený ze státního rozpočtu.

Katolická akce se tak stala způsobem, jakým se režim pokoušel vrážet klín mezi církevní hierarchii loajální a disentující klérus. Pomyslnou třešničkou na dortu bylo i popření internacionální struktury katolické církve, které ze sdružení v takové

164 KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno 1993. s. 26.

165 Tamtéž, s. 76.

166 *Lidová strana v Národní frontě*. 12. 5. 1948. Lidová Obroda. s. 1

vnitrostátní organizaci vyplývalo. Nadnárodní struktura církve byla trnem v oku komunistům paranoidně pátrajícím po vnějším nepříteli a jejich domácích podporovatelích.

V první řadě však sdružení prokomunistických elementů církve vláda sledovala přesvědčit církevní představitele o historické nutnosti nového konkordátu s církví. Ten Gottwaldova vláda považovala za nutnost vzhledem ke skutečnosti, že na konci čtyřicátých let existovala podstatná část členů komunistické strany, kteří byli více či méně věřící.

Českoslovenští církevní představitelé považovali Katolickou akci za nelegitimní nátlakovou organizaci. V tomto ohledu je podpořil Vatikán, který dokonce exkomunikoval čelní představitele KA a připomněl příkaz kněžím nezapojovat se do vládních struktur. To bylo míněno jako útok proti Josefu Plojharovi, knězi a místopředsedovi obrozené ČSL, který zastával post ministra zdravotnictví Gottwaldovy vlády.¹⁶⁷

Tuto napjatou situaci mezi režimem a církví ještě více rozjitřil pastýřský list čtený o Božím těle v neděli 26. 6. 1949. Ten brojil proti státnímu zasahování do náboženské výchovy, proticírkevní propagandě a persekuci kněží a věřících. Obsah listu čteného na kazatelkách byl komunisty hodnocen jako protistátní a byl využit k exemplárnímu zákroku vůči neloajálním kněžím.¹⁶⁸

Na Znojemsku však k potrestání žádného kazatele v přímé souvislosti s čtením pastýřského listu nedošlo, i když se skutečnost, zda daný kněz list přednesl, se od té doby zohledňovala v kádrovém hodnocení duchovního. List přednesla nadpoloviční většina duchovních, s odkazem na povinnosti, kterou jim ukládala církevní

¹⁶⁷ KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno 1993 s. 82-83.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 84.

hierarchie. Nicméně před komunisty se většina duchovních od samotného obsahu z existenčních důvodů distancovala.

Proti pastýřskému listu komunisté na celostátní úrovni zahájili podpisovou akci pokrokových věřících a kněží Katolické akce, kteří žádali brzké vypořádání poměrů mezi státem a církví. Koordinace podpisové akce byla svěřena výborům Národní fronty, která jménem vlády s katolickou církví jednala.

Snaha o formální nadstranickost výzvy byla značná. Zachovala se zpráva znojemského MAV, který k organizaci podpisové akce zdůrazňoval, že pro zachování politické neutrality se na podpisových listinách neměla vyskytovat razítka organizací KSČ, i když byla podpisová akce komunisty organizována. Naopak razítka organizací profesních a zájmových doporučoval, protože dávala dojem jednoty bezpartijní veřejnosti.¹⁶⁹

Jinak podpisová akce probíhala standardně. Archy se vyhotovovaly ve třech provedeních (příslušnému biskupovi, arcibiskupovi a přípravnému výboru Katolické akce). Výzvu podepisovali režimu loajální věřící, kteří v obcích předkládali listinu k podpisu taktéž svému faráři. V samotném Znojmě se zachovaly drobnější podpisové listiny zahrnující věřící jednotlivých závodních organizací, či dokonce obyvatel jednotlivých ulic města. Veškeré listiny se nakonec odevzdávaly k rukám tajemníka Pibila z OAV.¹⁷⁰

Takovým způsobem OAV sebral více jak 9 tisíc podpisů v okrese, ve kterém žilo okolo 63 tisíc obyvatel. Při zpětném ohledu akci komunisté považovali za úspěšnou, protože to podle hrubých propočtů znamenalo získání podpisů skoro poloviny hluboce věřících obyvatel okresu. Podpisová akce nicméně selhávala v

169 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 27, inv. č. 81, č. j. 73/49.

170 Tamtéž.

severních obcích, kde žili čeští starousedlíci, často podporující předúnorovou lidovou stranu.¹⁷¹

Výzva kromě floskulí zdůrazňující potřebu vedení lidu k mravnosti obsahovala především snahu o dohodnutí majetkových poměrů se státem, a především nepřipustnost vlivu na církevní otázky ze zahraničí. To bylo pro představitele především katolické církve nepřijatelné proto, že dohoda se státem v hospodářské oblasti by učinila církev existenčně závislou na rozhodnutí státu (což se také do jisté míry stalo) a hlavně jakékoliv odmítání zahraničních zásahů by popřelo internacionální katolickou hierarchii.

Výzva však našla své podporovatele i mezi duchovními. Jako příkladný duchovní okresu byl vybrán bitovský farář Metoděj Fila, který výzvu podepsal mezi prvními. V minulosti se projevil tak, že pastýřský list odmítal číst na kazatelně a nikdy nevynechal příležitost distancovat se od duchovní správy. Veřejně se vyjadřoval pro dohodu církve se státem se slovy "(Bylo by vhodné) kdyby si biskupové uvědomili, že papež je mimo stát, a že se tudíž mají přizpůsobit poměrům." Navíc již před únorem byl osmnáctkrát přeložen, což přisuzoval svému církevnímu nonkonformismu. Dokonce při jednom z minulých střetů s orgány biskupství v jednom z předcházejících působišť se jej prý zastávali právě místní věřící komunisté.¹⁷²

Metoděj Fila v následujících měsících objížděl okres s přednáškami o křesťanských základech socialistické ideologie. Měl za úkol mobilizovat hluboce věřící, kterých mělo být na okrese okolo dvaceti tisíc, pro církevní politiku vlády.¹⁷³

171 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva pro KAV červenec 1949.*

172 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 27, inv. č. 81, *Církevní zpráva 27. 1. 1949.*

173 Tamtéž, *Věc: Metoděj Fila*

Za své služby byl komunistickými orgány náležitě odměněn. Zachovaly se dokumenty OAV o zvláštních příspěvcích na opravu farnosti stejně jako interní korespondence s ONV doporučující zohlednění Filovy loajality při žádostech o přidělení vozu a pohonných hmot.¹⁷⁴

To evidentně přispělo k rázu Filových kázání, takže se v Bítově věřící modlili za vládu a prezidenta Gottwalda. Gottwalda podle Filových kázání seslal Bůh na záchranu Československa a neposlušnost jím vytvořené vládě měla být hříchem. Bítovský farář také měl zastávat názor, že nedělní práce není nekřesťanská, pokud je prováděná k výstavbě republiky.¹⁷⁵

Zprvu nepodepsali rezoluci duchovní v Jaroslavicích, Mašovicích, Načeraticích, Strachoticích, Žeroticích, Banticích a Čule (současné Slupi). Většina alespoň naoko proti rezoluci nic nenamítala, ale odvolávala se na biskupský oběžník, který jim podepsání rezoluce zapovídal. Výjimkou byli slupský duchovní Metoděj Kuběna a mašovický Václav Knittl.¹⁷⁶

Oba odpůrci stačili zvolit odlišný způsob nesouhlasu. Kuběna se s delegací vydržel přit více jak tři hodiny, během kterých se stačil postavit proti poúnorovému uspořádání. Hovořil především proti ideologii materialismu a myšlence jednotné kandidátky NF. Byl to také zřejmě on, kdo stál za protipodpisovou akcí na podporu neutrality církve, která se konala kromě ve Slupi také v Citonicích a v Šafově.¹⁷⁷

Naopak Knittl po první návštěvě delegace, kterou po několika minutách opustil s odkazem pro blíže neurčené povinnosti, se stačil v následujících dnech delegaci vyhýbat a bylo jasné, že se nechává zapírat služebnou na faře. Stejným způsobem

174 Tamtéž.

175 Tamtéž, *Církevní zpráva* 27. 2. 1949.

176 Tamtéž, *Václav Knittl*.

177 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zápis z předsednictva* 28. 8. 1949.

pasivního odporu farář v následujících měsících také zabraňoval úplné inventarizaci církevního majetku ve farnosti.¹⁷⁸

Jeho služebná Anežka Binderová, byla dokonce tak loajální, že při první návštěvě, kde se Knittl nechal slyšet, že si pro něj delegace s podpisovou rezolucí „přišla“, způsobila srocení věřících před farností. Myslela si totiž, že faráře přišla ve skutečnosti zatknout Bezpečnost.¹⁷⁹

Pasivita faráře Knittla způsobila, že OAV sepsal několik ostrých výtek místnímu výboru. OAV nabádal k urychlenému přinucení faráře alespoň se vyjádřit se k rezoluci, aby mohl krajským orgánům souhrnně nahlásit, jak se k vládní politice duchovní na okrese vůbec staví. Na výtky místní komunisté zoufale odpovídali, že si Knittl „vždy najde záminku a ujede jako malý kluk.“¹⁸⁰ Nakonec se však MAV Knittla dopátral a přinutil jej i k podpisu rezoluce.

Jakkoli se taková situace může zdát groteskní, měla pro Knittla vážné dopady. Právě jeho častými odchody z farnosti byla odůvodněna žádost o sledování příslušníky Bezpečnosti. Mělo se prověřit, zda nejsou jeho odchody způsobeny protistátní činností, což se sice neprokázalo, avšak farář byl v následujících měsících pod ztřeštěným dozorem jak civilních, tak bezpečnostních orgánů.¹⁸¹

Právě neloajální kněží se na znojemském okrese ocitli v hledáčku akčního výboru a bývali prioritně přemísťováni do vnitrozemí. V roce 1949, kdy došlo k největším přesunům, tak bylo z bezpečnostních důvodů vysídleno do vnitrozemí 7 katolických duchovních.¹⁸²

178 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 27, inv. č. 81, *Václav Knittl*.

179 Tamtéž.

180 Tamtéž.

181 SOKA Znojmo, fond Z\ONV-III, kart. 24, inv. č. 72, *Protistátní činnost duchovních*.

182 Tamtéž.

V následujících letech OAV nepřestal argumentovat zájmem o bezpečnost, avšak docházelo pouze k ojedinělým přesunům kněží a spíše než úřední vysídlení přesouval OAV kněží žádostí o přeložení k biskupské konzistoři.

Kromě administrativních zákroků však došlo i k exemplárnímu trestnímu řízení. Pěvor dominikánského kláštera na ulici Dolní České Antonín Zemek byl dokonce odsouzen za organizování ilegálních přechodů hranic.¹⁸³ Právě případ dominikánského kláštera byl taktéž záminkou komunistů pro neschválení sestavení OAV ČSL, a tedy důvodem pro trvalý pozastavení činnosti, o kterém bude hovořeno podrobněji níže.

Na okrese působilo 50 duchovních římsko-katolické církve.¹⁸⁴ Po roce 1949, kdy okresní orgány prohlásily očistu mezi kněžstvem za ukončenou, se toto číslo zmenšilo na 42 duchovních.¹⁸⁵ Obce v neobsazených farnostech musely být přiřazeny farnosti sousední, případně na ni byli vysíláni duchovní hostující.

Na okrese mimo římsko-katolických duchovních působilo i po jednom duchovním církve pravoslavné, československé husitské a českobratrské evangelické. Těch se očista nedotkla přímo, i když stejně jako katoličtí kněží byli pod neustálým dozorem.

Po přemístění nepohodlných duchovních již komunistické orgány vnímali situaci jako stabilizovanou. Na podzim 1949 vnímali zlepšení mezi zbylými odpůrci rezoluce, kteří po reformě církevní služby prý s vládními kroky zpravidla alespoň navenek souhlasili. Největším problémem tak zůstával podle církevních důvěrníků OAV pouze farář ze Žerotic, dříve vystupující na kazatelně proti režimu. I ten se však

¹⁸³ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 27, inv. č. 81, 184/48.

¹⁸⁴ Tamtéž, *Seznam duchovních církve římsko katolické*.

¹⁸⁵ Tamtéž.

odvážil z existenčních důvodů nanejvýš na odpor proti materialistickému světonázoru.¹⁸⁶

Po personální obměně kněží se církevní agenda NF dotýkala obsahu kázání a vystupování zástupců církve na veřejnosti vůbec. K tomu církevní referent OAV jmenoval církevní důvěrníky, kteří vypracovávali výtahy z kázání a zjišťovali politické názory duchovních. Jako takové je měli rozdělovat do čtyř kategorií – jednoznačně loajální, pokrokové, apolitické a nepřátelské. K zmíněným posudkům se přihlíželo při žádání farářů o zvláštní přiděly spotřebního zboží či povolení používat automobil.¹⁸⁷

Důvěrníci také měli zpracovávat ve farnostech skladbu věřících. Ty rozdělovaly do tří skupin – hluboce věřící, vlažné věřící a věřící pouze matrikové. Znojenské OAV mělo 25 takových důvěrníků. Tím téměř dokonale splnilo formální zadání vyšších orgánů sít' informátorů o náladách panujících mezi věřícími, avšak z dochované korespondence kvalita těchto důvěrníků kolísala a nedovolovala vytvoření spolehlivého informačního zdroje, jako měla k dispozici samotná KSČ a bezpečnostní složky.

Sít' církevních důvěrníků NF se tak využívala pouze pro agitaci mezi věřícími či jako kanál pro komunikaci NF se sloužícími duchovními. Monitoring duchovních se brzy omezil na podávání zpráv o náplni kázání, avšak brzy se ujala zvyklost, že i výtahy z kázání byly zpracovávány pouze v případě jejich domnělého závadného obsahu.¹⁸⁸

Kromě veřejných vystoupení jednotlivých kněží byla z pohledu akčních výborů

186 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva KAV listopad 1949.*

187 Tamtéž.

188 Tamtéž, č. j. 564/49.

exponovanou událostí pouť do Hlubokých Mašůvek. Ta se konala čtyřikrát do roka a směřovala do tamější Lurdské jeskyně. Akci jako takovou v průběhu víkendu zpravidla navštívilo více jak 1 500 věřících.¹⁸⁹

Pouť v lidových Mašůvkách byla dokonce v roce 1949 odvolána při sporu MNV a faráře Parmy o zábor návsi poutními stánky. Není divu, že se místní orgány snažily konání pouti zabránit. Při zpětném ohlédnutí OAV hodnotil pouť jako „pravý požitek lidovců a místní reakce,“ při kterých si místní i pozvaní faráři „pustí naplno stavidla své výmluvnosti.“ V kázáních byla napadána vládní politika a duchovní nevynechali možnost kázat proti materialistickému světonázoru.¹⁹⁰

V obci se brzy rozšířila panika, že po zákazu pouti se brzy přestane pohřbívat pod církevním ritem, děti se přestanou křtít apod. Nakonec došlo ke kompromisu, kdy komunistické orgány organizování pouti vyloženě nebránily, ale o to více instruovaly své církevní důvěrníky z okolních obcí spolu s orgány SNB, aby navštěvovaly pouť a monitorovali kázání a celou situaci.¹⁹¹

Katolická akce na znojemském okrese stejně jako na celostátní úrovni měla význam spíše v symbolické rovině. Krátkodobě vyburcovala levicové věřící pro spolupráci státu a církve, avšak brzy po soudních procesech s duchovními a proticírkevními zásahy vlády nadšení opadlo a Katolická akce byla na začátku padesátých let zapomenuta.

O neúspěchu Katolické akce na Znojemsku hovoří i fakt, že se žádný z kněží nijak výrazně nezapojil do její okresní organizace, jejíž předsednictvo tvořili sami

189 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 27, inv. č. 81, *Zpráva církevní 5. 5. 49.*

190 Tamtéž.

191 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva KAV červenec 1949.*

laici.¹⁹² Katolická akce na okrese za přispění loajálních farářů jako byl Metoděj Fila sice zorganizovala nepočtená setkání funkcionářů NF s věřícími, avšak brzy i tyto aktivity odmíraly.

Zapojení Katolické akce do NF a pokus o spolupráci vlády a církve se brzy omezil pouhý závazek místních organizací odebírat vládě poplatné Katolické noviny. Nejrozsáhlejší akcí OAV ve spolupráci s KA se tak stala organizace pouti věřících na Velehrad v červenci roku 1950. Při ní musel okres splnit kvóty vyslaných laiků a duchovních, aby na místě cyrilometodějské církevní tradice manifestovali sepjetí národní církve a státu.¹⁹³

System veřejné kontroly kněží s podporou represivního aparátu brzy převážil pokusy vlády o vytvoření loajální frakce uvnitř katolické církve. Pomineme-li podporu loajality k režimu jednotlivých duchovních, jako tomu bylo v případě dříve zmíněného bitovského faráře Fily, nenalezla výzva komunistů mezi věřícími širší odezvy. V následujících padesátých letech proto státní moc upřednostňovala mocenský vliv v církevní hierarchii, spojený s exemplárními zásahy bezpečnostních složek proti jednotlivým věřícím a duchovním.

3.5. Převzetí a transformace Sokola

Sokol od svého vzniku v roce 1862 prošel mnohými proměnami. Z původně apolitické tělocvičné organizace se stal pilířem vlasteneckého kulturního života, jehož návrat do pohraničí ztraceného v roce 1938 byl považován za symbol historické spravedlnosti.

Na devadesátitisícovém Znojemsku organizoval okolo tisícovky dospělých členů, kteří se kromě sportovních aktivit účastnili pořádání kulturních akcí a různých

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

slavností. V obcích jako Břečkov nebo Šatov představoval Sokol vedle katolické církve jedinou stálou kulturní organizaci.¹⁹⁴ To byl jeden z důvodů, proč spolek již před únorem infiltrovali komunisté.

Jako masová kulturní organizace se po únorovém převratu ocitnul pod dozorem režimu. Ten starému Sokolu vytýkal buržoazní kořeny, díky kterým prý bylo v členstvu marginalizováno dělnictvo a proletariát. Skutečným důvodem restrukturalizace však byly oddanost sokolské organizace myšlenkám prvorepublikového čechoslovakismu a sokolské branné tradici, projevující se po první světové válce či v době nacistické okupace.

Celostátní sokolská organizace zastřešená Českou obcí sokolskou se dělila do oblastních žup, které sdružovaly okrsky tělocvičných jednot nacházející se ve většině obcí okresu. V roce 1947 ve znojemském okrese působily tři okrsky (4., 8., 11.) župy plukovníka Švece se sídlem v Třebíči. Zároveň do okresu zasahovaly i čtyři jednoty župy Jana Máchala se sídlem v Brně.¹⁹⁵

Personální očistu sokolských organizací prováděly MAV obcí, kde se jednoty nacházely. MAV stejně jako okresní orgány NF vytvářely vlastní sokolské komise. V těch zasedali jak zástupci MAV, tak loajální členové Sokola v poměru 1:1.¹⁹⁶

Celkově oproti očiště jiných organizací nebyla sokolská organizace tolik zasažena. Akční výbory pouze ve výjimečných případech odvolávali starostu jednoty, jako se tomu stalo ve Chvalovicích, kde byl vyloučen starosta místní sokolské organizace pro domnělou neloajalitu k novému zřízení.¹⁹⁷

Naopak se našly obce jako Dobšice či Jaroslavice, ve kterých naprosto všichni

194 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 14, inv. č. 23, *Seznam spolků*.

195 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 11, inv. č. 11, *Seznam jednot*.

196 Tamtéž, *Zprávy jednot*.

197 Tamtéž.

členové místní jednoty byli zároveň členy KSČ, a nebylo vůči nim žádných námitek ze strany AV. V případě některých jednot jako v Hlubokých Mašůvkách také došlo k jejich založení až po únoru 1948 (v červnu), a tak se nové orgány Sokola zaměřily spíše na selekci vhodných kandidátů.¹⁹⁸

Ani v průběhu roku 1948 nedošlo k markantním čistkám v sokolské organizaci. Poměrně klidnou situaci nenarušily ani události XI. Sokolského sletu, který proběhl v červnu v Praze.

Zde se někteří cvičenci ze Znojemska zapojili do živelné manifestace nesouhlasu s nově ustanoveným režimem. Především činovnice z Vranova nad Dyjí byly potrestány pozastavením členství za provolávání hesla „Ať žije prezident Beneš!“ či „Chceme prezidenta na hradě a ne v zahradě!“¹⁹⁹

Na konci roku však byly tyto členky přijaty zpět až na jednu řadovou členku šatovské jednoty, která stihla do té doby z vlastní vůle členství ukončit. Zřejmě vzhledem k poměrně marginálnímu prohřešku byla sokolské komisi při MAV ponechána volná ruka ve vyměření trestu, i když OAV doporučil proviněné potrestat definitivním vyloučením.²⁰⁰

Nejmarkantněji státní moc zasáhla proti znojemské učitelce Ludmile Němcové, které za tzv. rušivou činnost udělila dokonce 14denní vazbu.²⁰¹ Jejím přečinem bylo provolávání hesel jako „ještě jeden sjezd a bude konec hvězd,“ či „ať to vláda vidí, co je vůle lidí.“²⁰²

Slet se projevil spíše v rovině symbolické. OAV NF neopomněl vytknout, že

198 Tamtéž.
199 Tamtéž
200 Tamtéž, č. čj. 1657/48.
201 Tamtéž, č. čj. 1455/48.
202 Tamtéž, č. čj. 2077/48.

část narušitelů na sletu byli bývalý příslušníci strany národně socialistické, a proto nelояální chování bývalých členů bylo připomínáno jako další z důvodů trvajícého pozastavení činnosti ČSS na okrese.²⁰³

Dle oficiální interpretace byli výše zmínění cvičenci postiženi pro nedovolenou politizaci sjezdu formálně apolitického Sokola. Nicméně znojemský OAV neopomněl zdůraznit, že podpora prezidenta Beneše jako symbolu pozůstatku pluralitního politického uspořádání byla stejně závažným přečinem rozvracejícím republiku.²⁰⁴

To vše kontrastovalo s oficiálním stanoviskem komunistické vlády, alespoň naoko ctící Edvarda Beneše jako „prezidenta budovatele“. Přístup znojemských funkcionářů takové nuance postrádal. Znojemští komunisté dávali najevo i ve veřejných projevech, že podpora prezidenta Beneše by měla být považována za jasnou provokaci, pokud není řízena samotnými stranickými orgány.²⁰⁵

Snaha znojemských komunistů potírat veškerou diskuzi o roli prezidenta v pouťnorovém uspořádání se projevila po smrti Edvarda Beneše v září roku 1948. Byli to právě sokolové po celé republice, kteří organizovali tryzny za zemřelého, a tím uvedly orgány Národní fronty do pohotovosti, aby vzpomínkové akce nebyly využity k opozičním projevům.

Například jihlavský KAV referoval, jak musel v některých městech v kraji zamezit organizovanému vysílání výprav do Prahy. Při zpětném ohledu považoval za úspěch, že dokázal sokolské manifestace udržet pouze na lokální úrovni, kde byl

203 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 75, *Stav ČSS*.

204 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 26, inv. č. 89, *Zápis z předsednictva 22. 10. 1948*.

205 SOKA Znojmo, fond Z\A2, kart. 26, inv. č. 89, *Zápis z předsednictva 22. 10. 1948*.

schopen zabránit rozsáhlejšími manifestacím.²⁰⁶

Vyčníval tak pouze znojemský okres, kde sokolové ignorovali jakékoliv pokusy o pořádání vzpomínkových akcí a paradoxně teprve na pokyn OAV se konalo několik tryzen, především v samotném Znojmě. Po sletovém zásahu však již nikdo nejevil zájem o další politickou akci, a proto se leckdy členstvo neúčastnilo dokonce ani tryzen pořádaných vlastní jednotou. Památku doktora Beneše nakonec na okrese uctila dohromady pouhá stovka sokolů, což představovalo zhruba desetinu registrovaných členů.²⁰⁷

Protirežimní síly v Sokole se tak omezovaly na ojedinělé politické diskuze při pravidelných cvičeních jednot. Ty však ani podle citlivých měřítek OAV nepřerůstaly v žádnou rozsáhlou protistátní agitaci a byly zpravidla potlačeny loajálními členy v zárodku.²⁰⁸

Největší protirežimní akcí, kterou zbývající opozice v Sokole provedla, bylo omezené rozšíření oběžníku Moravsko-slezské župy, jehož kopii zachytila oblastní úřadovna StB.²⁰⁹ Ten poukazoval na nespravedlivé zatýkání sokolských funkcionářů za domnělou protistátní činnost a odmítal protisokolskou kampaň v celostátním tisku. Zároveň se stavěl proti vměšování akčních výborů do chodu Sokola, který se měl podle spolkového zákona zodpovídat pouze České obci sokolské a ministerstvu vnitra.²¹⁰

Následující šetření nenašlo původce, který oběžník rozmnožil. StB sice uvedla

206 MZA Brno, fond G 658, kart. 23, inv. č. 45, *Zapis z předsednictva 12. 10. 1948.*

207 MZA Brno, fond G 660, kart. 107, inv. č. 84, *Oběžník ÚAV č. 14.*

208 SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 11, inv. č. 11, č. j. 2587/48.

209 Tamtéž, 2998/1948.

210 Tamtéž, *Rozmnožený oběžník.*

podezření, že viník použil rozmnožovací přístroj zapůjčený jednotě v Tvořihrázi,²¹¹ avšak OAV poměrně nezvykle na doporučení StB nereagoval a žádné personální přesuny v jednotě neprovedl. Celá situace nakonec vyzněla do ztracena.

OAV byl evidentně se situací v Sokole spokojen. Když při zpětném ohlédnutí hodnotily celostátní orgány původní očistu Sokola jako neúspěšnou, mohli znojemští komunisté sebevědomě prohlašovat, že na jejich okrese očista Sokola probíhala bez jakýchkoliv problémů. Na požadavky o zostření personálních zásahů v jednotlivých organizacích, které stereotypně požadovaly jak krajské orgány v Jihlavě, tak v Brně, odpovídal znojemský OAV: "jakmile by byla očista provedena do celé hloubky a šíře(,) znojemský Sokol a Sokol na Znojemsku přestane existovat."²¹²

Situace však nebyla o nic lepší, než kdyby Sokol neexistoval. V následujících letech si komunisté uvědomovali, že oproti předúnorovému období Sokol s výjimkou začleněných fotbalových klubů nevyvíjí žádnou rozsáhlou činnost. Navzdory pasivitě organizace komunisté nespěchali s nápravou poměrů, protože teprve v roce 1950 byli schopni sestavit OV Sokola. Teprve samostatný výbor konečně začal na rozdíl od sokolského referátu OAV činit aktivní kroky k rozvoji sportu na okrese.²¹³

Je však nutno spravedlivě říci, že sokolská komise a později sokolský referát OAV byly prioritně pověřeny jinými, z hlediska převzetí moci důležitějšími úkoly. Výše zmíněná personální očista byla pouhou první fází přerodu sokolské organizace. Další fáze definovaly směrnice ÚAV NF č. 16, 18, 21 a 22,²¹⁴ které započaly přípravné práce restrukturalizace tělovýchovných organizací.

Očista se plynule spojila s reorganizací, protože správa Sokola se svými

211 Tamtéž, *Zabavení rozmnožovacího stroje*.

212 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zpráva o masových organizacích 1948*.

213 Tamtéž.

214 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 11, inv. č. 11, *Oběžníky*.

župami nebyla přizpůsobena územnímu rozdělení státní správy, což omezovalo efektivitu dalších vládních zásahů. Vláda totiž na rok 1949 připravovala sjednocení Sokola se zbylými tělovýchovnými organizacemi, jako byl katolický Orel a se samostatnými sportovní kluby.

O sjednocení tělovýchovných spolků se však přímo na Znojemsku hovořilo již v revolučních únorových dnech. Konkrétně 28. února se sešli zástupci znojemských tělovýchovných organizací v kavárně Corso. Tam byl doktor Jan Šrámek, předseda okresní pobočky České asociace fotbalových klubů, zvolen předsedou místního tělovýchovného výboru, který měl připravit organizační restrukturalizaci spolků pod jednotnou hierarchii. Hovořilo se také o obdobném okresním výboru, jehož měl být Šrámek taktéž předsedou.²¹⁵

Schůzka kopírovala prohlášení vlády z předchozího dne, kde se hovořilo o budoucím utvoření jednotné organizace. Znojemští funkcionáři se vcelku vágního prohlášení evidentně chopili s revolučním nadšením, které vyprchalo v následujících týdnech, kdy vláda usnesením ÚAV NF dala jasně najevo, že Sokol tělovýchova bude sjednocena administrativními zásahy, nikoliv revolučními metodami stvořenými ad hoc na okresní úrovni. Napříště tedy restrukturalizace dodržovala vládní linii udržující alespoň naoko právní kontinuitu jednotlivých spolků.

Zvláštní je, že organizace navzdory své živelnosti dosáhla alespoň v symbolické rovině hmatatelných výsledků. Nedokázala sice vytvořit skutečnou sjednocenou organizaci sama o sobě, protože se jednalo o ojedinělou iniciativu znojemských komunistů organizovaných v Sokole. Z ostatních organizací v něm byli zastoupeni pouze okrajoví funkcionáři. Nicméně i účast okrajových elementů z

²¹⁵ Tamtéž, *Založení jednotné tělovýchovné organizace*.

vedení Orla znamenala rozštěpení organizace. V následujících dnech vedení orelské župy rezignovalo na jakýkoliv odpor.

Sjednocení podléhaly i sportovní kluby, které se stávaly oddíly Sokola i s těžkopádným pojmenováním, které s sebou spojení neslo. Podržíme-li se příkladu usnesení ÚAV NF, měly se kluby přejmenovat podle vzoru starý název klubu: Český Lev Beroun, nový název Sokol Beroun – Český Lev.²¹⁶

Sokolu zůstala výsadní pozice, protože měl zastřešovat činnost dříve samostatných sportovních a tělovýchovných organizací jako byl Orel či místní sportovní kluby. Sjednocením do jedné centrální organizace tak měly komunistické orgány možnost efektivně zasahovat do kulturního života. V první řadě došlo k přizpůsobení organizace Sokola státní správě.²¹⁷

Bylo zpřetřháno staré župní zřízení, jehož zachování by vyvolalo zbytečné překrývání kompetencí oblastních orgánů. Protože se na Znojemsku nenacházelo župní vedení žádné z okresních jednot, byl OAV ušetřen rozhodování o případné fúzi starých sokolských funkcionářů s nově tvořenou okresní organizací, jak doporučoval u loajálních funkcionářů ÚAV.²¹⁸

Takových ústupků se však nedočkali zástupci katolického Orla. Okresní orgány na Orla hleděly s nedůvěrou, takže byly schopné zakazovat i běžnou činnost organizace. Na udání MAV se tomu tak stalo v Českých Křídlovicích. Zastavení činnosti tělovýchovných spolků bylo umožněno pouze krátkodobě do 19. března 1948²¹⁹, avšak okresní orgány přestaly bránit činnosti Orla až po urgenci brněnského

²¹⁶ Tamtéž, *Oběžník ÚAV č. 22*.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ MZA Brno, fond G 660, kart. 107, inv. č. 84, *Oběžník ÚAV č. 11*.

AV Československého Orla na přelomu března a dubna.²²⁰

Sjednocení tělovýchovy bylo proto členy Orla vnímáno jako obyčejné znárodnění spolkových prostředků. Skutečnost, že byl Orel sjednocován se Sokolem, s kterým jej pojila letitá rivalita, byla pomyslnou třešničkou na dortu.

Proto v případě Orla spíše než k začlenění do Sokola docházelo k ukončování členství nebo k ostentativní pasivitě. Při zpětném bilancování se zjistilo, že začleněním Orla do sokolské organizace došlo v dlouhodobém horizontu k reálnému zisku pouhých 53 aktivních členů.²²¹

Co se týče zisku movitého inventáře, nebyla ani v tomto případě fúze obou organizací přínosem. Bývalí členové Orla si zpravidla stačili majetek jednot rozdělít, jako tomu bylo např. ve výše zmíněných Českých Křídlovicích. Tam zodpovědný MAV hlásil, že v rozebrané tělocvičně neměl při převzetí již co inventarizovat.²²²

Celkově měl Sokol získat dle předúnorového účetnictví orelské náčiní v účetní hodnotě 38 056 Kčs. Vlivem výše zmíněných faktorů se při inventarizaci nově nabytého majetku okresní organizace Sokola dohledala pouze náčiní v ceně přesahující pouhých deset tisíc korun.²²³

Okresní organizace Sokola naopak zdělila dluhy orelské župy Václava Kosmáka, jejíž vedení se ve Znojmě nacházelo. Župa tak zanechala následovnické organizaci více jak osmitisícový závazek. Po vypořádání starých závazků získal Sokol začleněním Orla pouhých 1 687 Kčs.²²⁴

Nutno ještě podotknout, že při inventarizaci majetku se vycházelo z účetního

220 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 11, inv. č. 11, *Všem jednotám a župám Čsl. Orla.*

221 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 26, inv. č. 79, *Zpráva za rok 1950*

222 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 11, inv. č. 11, *Orel Velké Křídlovice.*

223 Tamtéž, *Zápis z hospodářské komise 3. 12. 1948.*

224 Tamtéž.

odhadu ceny movitých věcí, takže jejich reálná hodnota byla jistě mnohem nižší. Začlenění lze tedy považovat za velké fiasko srovnatelné s likvidací orelské organizace.

Po začlenění Orla bylo třeba převzít ještě sportovní kluby, které přes svou apolitičnost paradoxně tvořily jedinou formu opozice proti politickým zásahům do tělovýchovy. Situace však neměla rozsáhlejší následky, protože se jednalo o pouhé projevy administrativních nedostatků.²²⁵

V podstatě se jednalo o nepochopení usnesení ÚAV NF o sjednocení názvů organizací, které někteří fotbaloví funkcionáři chápali jako pokus o vytvoření pouze jediného klubu ve Znojmě. V něm hrály v různých soutěžích tři fotbalové kluby, které prý podle neznámého člena OAV ve sportu vytvářely nejednotnou atmosféru. Šlo ale o názor jednotlivce, který se k uším fotbalovým funkcionářům dostal neoficiální cestou a zjevně neměl oporu v realitě.

Fotbaloví funkcionáři se s sokolským referátem OAV v následujících měsících svěřili kvůli hospodaření klubů, jehož revize si vyžádala pozastavení běžné činnosti až do března roku 1949.²²⁶ Činnost klubů se však podařilo obnovit ještě před začátkem jarní sezony a tak se i tato poslední překážka sjednocení okresní tělovýchovy překonala.

Nová tělovýchovná organizace sdružovala na začátku roku 1007 členů.²²⁷ Spolek se distancoval od svého apolitického zaměření a byl podřízen komunistickým orgánům a jejich ideologii. Komunisté se definitivně vypořádali se spolkovou minulostí až v roce 1956, kdy se tělovýchovná organizace přejmenovala na

225 Tamtéž.

226 Tamtéž.

227 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 26, inv. č. 79, *Členstvo dle stáří*.

Československý svaz tělovýchovy a sportu. Sokol se tak na rozdíl od katolické církve stal společenskou institucí, kterou se komunistům podařilo v únorových dnech ovládnout a přetransformovat přesně podle vlastních potřeb

3.6. Dohled nad nekomunistickými stranami

Nedílnou součástí Národní fronty byly inkorporované politické strany, které spolu s masovými organizacemi měly tvořit dojem všelidové správy veřejných věcí v poúnorovém Československu. Po únorovém vítězství samotní komunisté netušili, jak naložit s poraženými stranami. Ještě do dubna tak byla projednávána možnost, že nekomunistické strany po sovětském způsobu zaniknou. Nicméně nakonec došlo ke kompromisnímu řešení zachování formální nezávislosti nekomunistických stran. To mělo vytvářet dojem ideální lidové demokracie, která si zachovala svoji pluralitní strukturu navzdory primátu komunistické strany.²²⁸

Tohoto dojmu docílili komunisté stejně jako v jiných organizacích drakonickou personální očištěnou, při které všechny zbývající strany zbavovaly pravicových a komunistům nepřátelských frakcí. Zachováním pouze režimu loajálních živlů si komunisté zajistili, že obrozené strany nebyly překážkou komunistické moci.

V praktickém provedení však byla pozice KSČ při obrodě nekomunistických stran ztížena oproti výše popisované očištěné nepolitických organizací. Zatímco do akčních výborů nepolitických organizací bývali jmenováni z valné většiny zaměstnanci nebo členové organizace, kteří byli zároveň členy komunistické strany, nebylo možné takový postup použít v případě obrody konkurenčních stran. Vnější zásahy nepřicházely v úvahu kvůli udržení alespoň formální nezávislosti nekomunistických stran.

²²⁸ MLÝNSKÝ, Jaroslav: Únor 1948 a akční výbory Národní fronty. Praha 1978, s. 122-123.

Nekomunistické strany tudíž musely vytvořit akční výbor z vlastních členů, avšak i tento akční výbor musel být schválen příslušnými orgány NF. Alespoň takto vstupovali komunisté do očištného procesu, pomineme-li případy v exponovaných oblastech nebo na celostátní úrovni, kde komunisté používali síť informátorů a důvěrníků, kteří strany infiltrovaly již před únorem a po únoru vedli jejich obrozenecká křídla.²²⁹ Na Znojemsku se mi však nepodařilo najít zmínky o podobných funkcionářích s dvojitým členstvím, což přisuzuji okrajovému politickému významu okresu a nijak velké členské základně nekomunistických stran.

Oproti tomu sociální demokracie stála od začátku na straně KSČ a jako jediná měla nominované členy do ustanoveného OAV. Po výměně celostátního vedení sociálně demokratické strany prakticky neexistovala uvnitř okresní organizace opozice vůči vládní politice. Díky tomu, když bylo v březnu 1948 navrženo obsazení akčního výboru ČSSD, připadal tento AV v úvahu jako jediný, který by snad OAV NF schválil, kdyby nedošlo ke sloučení obou stran.²³⁰

Odlišná situace panovala v přístupu ke zbylým stranám. V revolučním nadšení byla příkazem ONV z 8. března 1948 úředně zastavena činnost jak ČSL, tak ČSNS. V dokumentech OAV se dokonce v předcházejících dnech hovořilo o celkovém rozpuštění stran na okrese z bezpečnostních důvodů.²³¹

Komunistické orgány využily velmi volně vykládaného paragrafu 28 zákona o právu spolčovacím. Ten umožňoval okresnímu úřadu zakázat shromáždění spolku či spolek samotný, pokud by hrozilo „veřejnému pořádku a bezpečnosti náhlé

229 KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997, s. 11-12.

230 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 75, č. j. 545/48.

231 Tamtéž, 456/48.

nebezpečnosti.²³² Komunisté na Znojemsku velmi často instrumentálně pracovali s pojmem nebezpečí veřejného pořádku, i když se neobtěžovali s odhalením reálně hrozícího nebezpečí.

Oběma stranám úřady zapečetily sekretariáty a zabavily veškerý majetek. Členové se mohli scházet pouze na mimořádných schůzích. Majetek stran se stal po dobu očisty majetkem OAV NF, který v pohledávkách vůči stranám fungoval jako poddlužník a veškeré vypořádání dluhů se činilo přes něj.²³³

Sekretariáty mohly být zpřístupněny pouze za přítomnosti příslušníka Bezpečnosti (zpravidla oblastní úřadovny StB), člena OAV a KAV příslušné strany. Většinou se tak stávalo při navrácení majetku zapůjčeného straně, či při vyzvedávání nutných písemností pro administrativní komunikaci s úřady.²³⁴ To přinášelo zbytečné prostoje, takže nakonec došlo v listopadu k celkové inventarizaci zbylého majetku a k jeho uskladnění bytovým oddělením znojemského MNV.²³⁵

Tváří v tvář represáliím se ani jedna ze stran nezmohla na organizovaný odpor. Naopak při vyostření událostí v hlavním městě se sešlo OV ČSL, které celou okresní organizaci rozpustilo. I když během schůze členové předsednictva svorně prohlásili, že stranu rozpouští z vlastní vůle bez vnějšího nátlaku, bylo jasné, že tak činí v obavě před vyostřením úředních zákroků proti vlastním členům.²³⁶

Komunisté krok výboru přijali zpočátku s povděkem, protože se tak nenásilně zbavili druhé nejsilnější strany působící na okrese. Při podpoře sociálních demokratů tak byli schopni se zaměřit na případnou opozici třetích nejsilnějších národních

232 Zákon č. 134/1867 Sb.

233 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 75, *Exekuce na pohledávku*.

234 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 74, *Záznam 22. 9. 1948*.

235 Tamtéž, *Soupis veškerého inventáře*.

236 Tamtéž, *Rozpuštění strany lidové*.

socialistů, jejichž podporovatelé se nacházeli převážně v samotném Znojmě. Tam mohli být poměrně hladce kontrolováni okresními orgány.

Díky tomu kroky pounorového vedení nebyly svázány ohledy na příslušníky ostatních stran Národní fronty, což okresním orgánům při uchopování moci pochopitelně vyhovovalo. Množili se však urgencye nadřízených úřadů, které požadovaly sestavení akčních výborů nekomunistických stran, aby se i ony mohly podílet na lidové správě okresu. Na to komunisté odpovídaly poukazem na pasivitu velmi slabé členské základny ČSNS a rozpuštěním ČSL.

Jako první zasáhnul generální tajemník ČSL, který OAV v dopise poučil, že zastavování činnosti stran je proti usnesení ÚAV NF, podle které byla obrozená lidová strana vládní stranou zapojenou do pounorového pořádku.²³⁷ Když OAV na to vedení ČSL odpověděl, že se strana rozešla dobrovolně, došlo ke kuriózní situaci, kdy vedení ČSL nařizovalo OAV urychlenou aktivaci lidoveckých orgánů na okrese a jejich zapojení do činnosti NF.²³⁸

ČSL argumentovala, že staří činovníci předúnorové strany neměli do provedení stranické očisty právo jednat za stranu, a tedy ani stranu rozpouštět. Takže ČSL na okrese oficiálně existovala navzdory rozhodnutí jejího vlastního okresního výboru. V dalších dokumentech OAV se tedy hovoří pouze o pozastavení činnosti stran po dobu očisty, kterou ovšem nebylo možno provést, protože OAV do podzimu 1949 odmítalo schválit AV jednotlivých stran.

Modus vivendi stran Národní fronty na znojemském okrese byl tedy takový, že prověření jednotlivci organizovaní v nekomunistických stranách byli přibíráni do orgánů NF, kde působili bez jakékoliv oficiální okresní stranické organizace. Okresní

237 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 74, č. j. 711/48.

238 Tamtéž, 711/48 *Ha Dv*

orgány rovněž odmítaly jakékoliv kooptování činovníků akčních výborů na základě stranické příslušnosti. Znojensko jako pohraniční okres muselo prvně řešit otázku státně bezpečnostní a nebylo tedy možné dávat univerzální důvěru příslušníkům strany, jejichž vedení se provinilo proti bezpečnosti ČSR.²³⁹

Jedinou komisí pro vnitřní očistu tak zpočátku bylo KAV příslušné strany. Tomu OAV předkládalo návrhy na vyloučení nejvíce protikomunisticky vystupujících členů. Vytvoření čistě okresního akčního výboru strany bylo taktéž předkládáno OAV NF, avšak vždy bylo zamítáno pro nepříznivou politickou situaci na okrese.

Došlo však k živelnému vytvoření samostatného akčního výboru strany lidové v Práčích. Tam místní stranická organizace nepochopila správný úřední postup stranické očisty. Takto vzniklý AV byl schopný účinkovat od dubna do června, než jeho činnost konečně zaregistrovaly komunistické orgány. Zvláštní je, že jindy paranoidní okresní vedení NF situaci řešilo vcelku poklidně, pouhou žádostí KAV ČSL, aby po stranické linii poučil spolustraníky a ukončil jejich další činnost.²⁴⁰

Můžeme vysledovat odlišný přístup krajských orgánů v Jihlavě i v Brně. I když oba kraje v nekomunistických stranách zažívaly silný odpor řadových členů a bývalých funkcionářů, Otto Šling dokonce neváhal za nejreakčnější lidovce označit ty brněnské a jihlavské,²⁴¹ jihlavské KAV NF i KV KSČ zaujímaly k očištění laxnější přístup. To znamenalo, že sice předávaly urgence republikových orgánů doporučující urychlené ustanovení obrozených stran, avšak ty dokázali okresní předáci odmítat s poukazem na bezpečnostní podmínky.

239 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Zápis z předsednictva 7. 8. 1949.*

240 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 74, č. j. 1738/48.

241 MZA Brno, fond G 560, kart. 73, inv. č. 47, *Zápis z předsednictva 23. 6. 1948.*

Oproti tomu brněnské orgány, které v jiných tématech nikdy nevynechaly možnost utkat se s funkcionáři okresu, zaujaly k potlačování konkurenčních stran aktivnější přístup a s otálením obrody nekomunistů na okrese naopak tiše souhlasily. Ustanovení znojemských výborů ČSS a ČSL tak zůstalo definitivně na rozhodnutí okresních komunistů.

V té době se příslušníci nekomunistických stran mohli scházet pouze příležitostně. Vždy museli mít povolení bezpečnostního referátu ONV a OAV vždy k žádankám o povolení schůze vydávala svá doporučení. Žádanka vždy obsahovala stručný program schůze, počet zúčastněných a údaj, zda jde o schůzi veřejnou. Takto ONV schvaloval výjimečná setkání orgánů nekomunistických až do konce roku 1949.

Situace, ve které se nacházely nekomunistické strany, byla poměrně obvyklá i jinde v pohraničí, kde místní orgány potíraly opozici s poukazem na národní bezpečnost. Tím mohly obstát i proti vlašným námitkám nadřízených orgánů, které upozorňovaly na alespoň formální heteronomní stranické uspořádání NF a státu.

Pro srovnání, v okresech nacházejících se více ve vnitrozemí, např. na Novojičínsku, lze hovořit o reaktivaci obrozených stran a přeregistraci členů prakticky o rok dříve, na přelomu let 1948 a 1949²⁴².

Očista členů nekomunistických stran z mocenských pozic ve správě okresu a v hospodářství tak probíhala bez jakékoliv organizované opozice. Po odstranění nejsilnější bašty reakčních živlů, které se podle OAV nacházely v personálu ONV a po postižení členů bývalých stranických správ, se stranická příslušnost stávala pouhou vedlejší douškou v kádrových materiálech.

²⁴² KONEČNÝ, Karel: *Československá strana lidová na Novojičínsku 1948-1960*. Olomouc 2008, s. 24.

Navzdory tomu, že nedošlo k plošné perzekuci řadových příslušníků předúnorových nekomunistických stran, nedokázali se okresní komunisté přinutit k reaktivaci ostatních stran Národní fronty. Opakované klišé, že nelze stranické organizace obnovit z bezpečnostních důvodů, se ukázalo jako dlouhodobě neudržitelné, když v průběhu roku 1949 i v sousedních pohraničních okresech docházelo k obnovování činnosti.²⁴³

Znojemským orgánům v tomto ohledu posloužilo objevení protistátní organizace převádějící odpůrce režimu přes hranice. V čele nejenže stál převor dominikánského kláštera ve Znojmě, jak již bylo řečeno v kapitole o církevních záležitostech, ale také někteří věřící a bývalí členové lidové strany. Navíc skupině pomáhali i dva příslušníci SNB, kteří měli být členové předúnorových národních socialistů.²⁴⁴

Aféra, která se objevila i v celostátním tisku, byla dostatečnou záminkou pro udržení statu quo ve věci vyrovnání s nekomunistickými stranami. Tento narativ evidentně sledovala i oblastní úřadovna StB, jejíž vedoucí výsledku v soudním líčení několikrát uvedl do souvislosti stranickou příslušnost a zločin, ze kterého byli členové skupiny obviňováni.²⁴⁵

Situace však v celostátním kontextu nebyla dlouhodobě udržitelná. Proto se na konci roku začalo s kroky směřujícími k reaktivaci stran. Nicméně i v tomto formálním ústupku se pokoušeli znojemští komunisté vybojovat menší vítězství. Na podzim roku 1949, kdy se předběžně schvalovalo AV příslušné strany, odmítlo OAV jmenovat na vedoucí místa místní zástupce stran a požadovali, aby se vedení

243 MZA Brno, fond G 660, kart. 34, inv. č. 64, *Zápis z předsednictva* 28. 8. 1949.

244 *Další přelíčení se skupinou převora Zemka*. 25. 9. 1948. Lidová Obroda. s. 1.

245 *Protistátní organisace na Znojemsku*. 22. 8. 1948. Lidová Obroda. s. 11.

okresních výborů ujali funkcionáři dodaní výborem krajským, kteří by na Znojensko dojížděli. Tím by se znemožnila akceschopnost nových orgánů a podpořila by se možnost frakčního roztříštění orgánů.²⁴⁶

O síle znojenských komunistů hovoří skutečnost, že nad odvážným návrhem OAV krajské orgány stran seriózně uvažovaly, a dokonce vybraly i několik předpokládaných kandidátů. Nicméně po urgenci jednotlivých členů ze Znojenska krajské orgány stran návrh zamítly a navrhly do akčních výborů lokální kandidáty.²⁴⁷

OAV jednotlivých stran byly na Znojensku schváleny až na podzim roku 1949. V září to bylo OAV ČSS, v listopadu OAV ČSL. Tyto očistné orgány měly zpracovat přihlášky při přeregistraci členů v lednu 1950 a do ustavující plenární schůze taktéž fungovaly jako prozatímní okresní výbor strany.²⁴⁸

Členové očistných výborů nekomunistických stran byli na dožádání OAV taktéž prověřeni StB. Díky jejímu posudku byl vyloučen z OAV ČSL František Šimčík, který dle Bezpečnosti nebyl dostatečně nakloněn novému zřízení, protože donedávna vlastnil pozemek na Podkarpatské Rusi, který mu byl zabrán po připojení Podkarpátí k ukrajinské SSR.²⁴⁹

V té době také došlo ke kooptaci členů nekomunistických stran do OAV. Každá ze stran získala jednoho člena předsednictva. Do té doby byli členy předsednictva OAV samí komunisté, s výjimkou Petra Vyskočila z Plavče, který byl členem OAV přes svou příslušnost k lidové straně od začátku téhož roku. Tam se dostal jako zástupce Jednotného svazu československých zemědělců.²⁵⁰

246 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 74, č. j. 259/49 + Přílohy

247 Tamtéž.

248 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 75, č. j. 3266/49.

249 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 74, č. j. 858/48.

250 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Složení OAV k 1. 11. 1949.*

K oslabení pozice stran v OAV však došlo již v létě roku 1950, když pět masových organizací (ČSM, JSČZ, ČSŽ, OVS, SČSP) dostalo možnost jmenovat do předsednictva druhého zástupce, zatímco ČSL a ČSS byly stále zastoupeny pouze jedním členem.²⁵¹

Toto rozhodnutí bylo oficiálně motivováno vyšším počtem členů výše jmenovaných organizací – nejpočetnější SČSP mělo v roce 1950 registrováno více jak jedenáct set členů oproti necelým dvěma stovkám sdružených v obou stranách dohromady. Každému však muselo být jasné, že toto rozhodnutí představovalo jasný signál nekomunistickým stranám, kdo má v novém režimu navrch.

Je však nutno spravedlivě přiznat, že kooptace členů nekomunistických stran měla vždy negativní odezvu mezi ostatními organizacemi Národní fronty.

Mnohé početnější organizace, jakým byl především Svaz protifašistických bojovníků, si taktéž nárokovaly křeslo v předsednictvu. SPB byl ve svém požadavku na zastoupení v předsednictvu dokonce tak důrazný, že se rozhodl činnost NF bojkotovat. Dokonce se nepodílel ani na organizaci slavností, což působilo různé mrzutosti, obzvlášť při oslavě pátého výročí osvobození ČSR.²⁵²

Pro srovnání KSČ nominovala do devíti, následně čtrnáctičlenného předsednictvu 4 křesla, avšak zástupci masových organizací byli často taktéž členy KSČ a o jejich nominaci komunistická strana pochopitelně rozhodovala také.²⁵³

Přeregistrace roku 1950 byla finálním aktem personální očisty členů státními složkami. Při ní jednotlivá MAV vydávala kádrové posudky jednotlivých členů. Této činnosti se MAV zhostily velmi rutinovaně, bez rozsáhlého prověřování.

251 SOKA Znojmo, fond Z/OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Usnesení 1. 6. 1950.*

252 Tamtéž, *Složení OAV k 1. 11. 1949.*

253 Tamtéž, *Zápis z předsednictva 9. 3. 1950.*

Takto se podařilo upozornit na tu hrstku osob, které byly dříve režimem postihnuty, a kterým automaticky byl vstup do stran zakázán. Kádrová hlášení měla zohledňovat také aktivitu žadatelů v lidové správě, což se omezilo na suchý výčet spolků a institucí, u kterých byli žadatelé organizováni. To bylo prezentováno změnou ČSS a ČSL na výběrové strany.

Členové obrozené strany se ocitali v nezáviděníhodné pozici. Z jedné strany nepožívali z pohledu režimu stejné důvěry jako členové strany komunistické, na straně druhé se dostávali do konfliktů se starými podporovateli předúnorových stran. To se projevovalo v severních obcích, kde tradičně byla členská základna lidové strany, kde bývali členové obrozené ČSL napadáni jako zrádci v anonymních dopisech, či byli provokativně oslovováni při oficiálních událostech komunistickým „soudruhu“ namísto tradičního „bratře“, které bylo upřednostňováno při oslovení jak lidovců, tak bývalých národních socialistů.²⁵⁴

Pro činnost akčních výborů a NF celkově přeregistrace členů nekomunistických stran nepřinesla žádných změn. Vzhledem k malému počtu straníků se nestaly nekomunistické strany mocenským blokem, ohrožujícím dominanci KSČ v Národní frontě. O hustotě síta, kterým byli nuceni projít členové obrozené strany při přeregistraci, hovoří skutečnost, že na okresní úrovni nedošlo v padesátých letech k žádným rozsáhlým personálním otřesům.

Výjimkou byla pouze jednorázová čistka mezi členy ČSS v druhé polovině roku 1951. Tehdy bylo vedení ČSS v Národní frontě vytýkáno kromě administrativních nedostatků a neaktivity členů v orgánech lidové správy hlavně

254 Tamtéž, *Zpráva tajemníka OAV za rok 1949.*

přijímání některých členů bez kladného doporučení příslušných MAV.²⁵⁵

Problematické bylo právě poslední jmenované provinění. Napadalo totiž kroky samotného OAV ČSS, jehož členové nesli objektivní zodpovědnost za ideologickou konformitu jimi přijatých členů v přeregistraci na přelomu roku 1949/1950.

Ve straně byly dokonce ignorovány návrhy OAV NF na vyloučení některých členů. V případě drobných prohřešků lze postup OAV ČSS pochopit, například v případě Zdeňka Harta. Toho NF doporučovala potrestat za ostentativní odmítnutí prvomájového odznaku s odůvodněním, že k pořádání slavnosti nebyla přizvána ČSS, a proto se na ni nehodlá podílet.²⁵⁶ Navzdory počátečního odporu se ČSS provinivších se řadových členů nedokázalo zastat. Do konce roku 1951 došlo k vyloučení 10 členů za marginální prohřešky podobné Hartovu.

Diametrálně odlišná situace panovala v případě Klempy, který byl členem okresního předsednictva strany a pléna ONV, a především byl dobrým přítelem předsedy Borovičky. Klempu strana dokázala ochránit navzdory společnému tlaku NF a KSČ, a to i v době, kdy byl jako soukromý zemědělec pravomocně odsouzen k pokutě 10 000 Kčs za neplnění dodávek.²⁵⁷

To bylo důvodem, proč OAV považoval za úspěšnější sblížení lidové správy s orgány ČSL než s orgány ČSS. Situace se stala obzvláště paradoxní, protože lidovci jako druhá nejsilnější strana patřili v předúnorových dobách k nejhlasitějším odpůrcům KSČ na okrese.

Díky rozporům s komunistickými funkcionáři nebylo ČSS zpočátku zastoupeno v dalších orgánech lidové správy. Například v roce 1950 na rozdíl od

²⁵⁵ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40, *Usnesení OAV 13. 9. 1951.*

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

ČSL neměla ČSS zpočátku zástupce v předsednictvu ONV a pouhých 6 členů bylo účastno v radách okresních MNV, spolu s dalšími osmi v plénech, nejvíce v Banticích. Oproti tomu lidovci měli svého zástupce v plénech MNV skoro třetiny obcí na okrese.²⁵⁸

V padesátých letech byl navíc rozjitřen vztah stran Národní fronty osobní nevráživostí mezi tajemníkem OAV Pibilem a místopředsedou OV ČSS Borovičkou, která nakonec eskalovala ostentativní neúčastí Borovičky na schůzích předsednictva OAV.²⁵⁹ Tam se začal dostavovat až po urgenci krajských složek v roce 1953.

Pibilovo OAV se dokonce pokoušelo Borovičku přesunout do jiné organizace v kraji. Činilo tak protože spatřovalo „možnost růstu u Josefa Borovičky v jiném prostředí.“ OAV dokonce považovalo Borovičku za původce příliš přátelského prostředí v okresní ČSS a jeho přeložením prý sledovali profesionalizaci vztahů.²⁶⁰ Návrh však vyzněl do ztracena, protože Borovička po zbytek padesátých let zastával vždy některou z vedoucích funkcí v okresním předsednictvu ČSS.

V následujících letech se stalo OAV NF systémem interní kontroly zapojených politických stran. OAV shromažďoval informace o tématech přednášek pořádaných OV jednotlivých stran, o personálních změnách ve výborech a důvodech těchto změn. Důležitou složkou byla spolupráce se stranami při znovuzískávání bývalých členů do obrozených organizací. V takovém případě prověřovala žadatele a vypracovala jejich kádrové posudky. K tomu již využívala informačních zdrojů kádrového oddělení KSČ než vlastního šetření.²⁶¹

V roce 1950 takovému prověření podléhali pouze členové činní v orgánech NF,

258 SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 25, inv. č. 75, *Zpráva 30. 10. 1952.*

259 Tamtéž.

260 Tamtéž, *Josef Borovička – vyjádření.*

261 Tamtéž, *Oběžník 9. 1. 1951.*

v následujících letech i členové řadoví. V zásadě tak KSČ mohla přes orgány NF nepřímo zasahovat do běžné personální agendy nekomunistických stran. Tím se alespoň naoko zachovala nezávislost stran NF.²⁶²

Obě strany se díky tomu staly loajálními participanty komunistické politiky, jejichž agendou byly spíše podružnosti typu organizace brigád, dárcovství krve, sběru druhotných surovin, ideologických školení apod. Větších závazků obě stranické organizace nebyly schopny vzhledem k omezenému počtu členů.

Počet organizovaných osob v padesátých letech stagnoval navzdory proklamovaným meziročním cílům obou stran. V ročních plánech se obě strany zavazovaly získat nové členy ideologickým působením mezi předúnorovým členstvem. Takovou agitací si slibovaly překročit hranici dvou set osob organizovaných na okrese. Vše patřilo mezi nedosažitelné cíle, protože ČSL v padesátých letech měla 82 až 84 členy, ČSS mezi 61 až 65 členy.²⁶³

Komunistická strana na znojemském okrese se tak vypořádala s posledními zbytky politického pluralismu třetí republiky. Do padesátých let s kvalitativně odlišnými problémy se tak mohla vydat s mocí uchopenou pevně v rukou.

²⁶² Tamtéž, *O způsobu provádění registrace*.

²⁶³ SOKA Znojmo, fond Z\OV-NF, kart. 18, inv. č. 40. *Stavy politických stran*.

Závěr

Předkládaná práce popisuje převzetí moci komunistickou stranou na znojemském okrese v letech 1948-1949. Zaměřuje se především na činnost akčních výborů Národní fronty, které se zabývaly očištěním veřejného života a transformací veřejných organizací, jako byla Česká obec sokolská nebo katolická církev.

Práce v jednotlivých kapitolách popisuje několik různých aspektů komunistického převratu. Část o očištění ONV představuje jednorázovou úspěšnou očištění organizace akčním výborem, který po splnění svého primárního úkolu zanikl a organizace tak mohla pokračovat v běžné činnosti.

Očištění takovýchto organizací byla většinou rychlá a sestávala se z odvolání vedoucích zaměstnanců. Zpravidla byli postihováni členové neobrozených nekomunistických stran a režimu nepřátelští nestraníci, avšak lze poznat, že režim postihoval i neangažované odborníky, jejichž pozice mohli zaplnit loajální členové komunistické strany a tím v symbolické rovině zdárně ukončit převrat.

Kromě personální očištění organizací se však věnuje i ekonomické očištění. Ta měla oproti jiným částem republiky mnohem širší charakter, protože díky převaze podniků a živností v národní správě umožňovala komunistům mnohem rychleji konsolidovat ekonomické uspořádání. Okresní orgány na pohraničním Znojemsku tak mohly vytvářet socialistický sektor bez ohledu na teprve vznikající znárodnovací legislativu.

Práce se dále věnuje vývoji orgánů Národní fronty a jejich činnosti v pozdní části očištění okresu. Pozornost věnuje tvorbě samostatných referátů, které vznikaly pro oblasti vládní politiky svěřené do gesce NF. Obzvláštní pozornost je věnována činnosti sokolského a církevního referátu, jejichž činnost v době krátce po převratu

měla za účel potvrzení komunistické moci a začátek transformace státu dle představy neomezené komunistické vládní moci.

Transformace obou organizací na okrese jsou zároveň modelovými příklady. Případ Sokola jako ukázka úspěšné přeměny, při které si orgány NF dokázaly přivlastnit organizaci s dlouhou tradicí spjatou s předúnorovou vlasteneckou politikou. Ovládnutí této organizace dále umožnilo komunistům postihnout další sportovní organizace a tím vytvořit orgán sjednocené národní tělovýchovy.

Naproti tomu případ činnosti církevního referátu je ukázkou neúspěchu státu inkorporovat do své struktury sledovanou organizaci, v tomto případě katolickou církev. V práci popisují sestavení Katolické akce s její činností na Znojemsku jako příklad, kdy církevní hierarchie byla schopná navzdory ekonomické závislosti zůstat do jisté míry ideologicky nezávislá na hierarchii státní. Tuto část ukončuji v okamžiku selhání pokusu státu o víceméně smírné převzetí organizace a přechodu k otevřeným represáliím padesátých let.

Poslední část se zabývá reaktivací nekomunistických stran na okrese. Ty svou činnost na Znojemsku obnovily až na začátku roku 1950 a tím obnovily alespoň zdání pluralitní vlády Národní fronty. Nicméně tyto strany byly již plně v područí KSČ, která si mohla dovolit rozsáhlé zásahy do činnosti stran a její personální základny. Takové strany se tak stávaly pouhým okrasným ornamentem československého politického uspořádání bez reálného vlivu.

Seznam použitých pramenů a literatury

Primární prameny - Spisy

MZA Brno, fond G 560 KSČ – krajský výbor, Brno

MZA Brno, fond G 658 Národní fronta – krajský výbor Jihlava

MZA Brno, fond G 660 Národní fronta – krajský výbor Brno

SOkA Znojmo, fond Z\A2 Okresní výbor KSČ Znojmo

SOkA Znojmo, fond Z\MNVZ-II Městský národní výbor Znojmo (knihy)

SOkA Znojmo, fond Z\ONV-I Okresní národní výbor Znojmo (správní spisy)

SOkA Znojmo, fond Z\ONV-III Okresní národní výbor Znojmo (bezpečnostní spisy)

SOkA Znojmo, fond Z\OV-NF Okresní výbor Národní fronty Znojmo

Primární prameny - Periodika

Rovnost

Lidová Obroda

Sekundární literatura - Monografie

ARENDTOVÁ, Hannah: Původ totalitarismu I – III. Praha 1997.

BRENNER, Christiane: Mezi Východem a Západem. České politické diskurzy 1945-1948. Praha 2015.

HANZÁLEK, Jan a kol.: Únor 1948 ve Znojmě: Na počest 30. výročí února. Znojmo 1978.

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1948-1953 2. část. Praha 1991.

KAPLAN, Karel: Stát a církev v Československu v letech 1948-1953. Brno 1993.

KAPLAN, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997.

KAPLAN, Karel: Národní fronta 1948-1960. Praha 2012.

KAŠKA, Václav: Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948-1952. Praha 2014.

KONEČNÝ, Karel: Československá strana lidová na Novojičínsku 1948-1960.

Olomouc 2008.

KUKLÍK, Jan: Znárodněné Československo. Praha 2010.

MLÝNSKÝ, Jaroslav: Únor 1948 a akční výbory Národní fronty. Praha 1978.

Seznam použitých zkratk

AV	akční výbor
ČSL	Československá strana lidová
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSNS	Česká strana národně socialistická
ČSS	Československa strana socialistická
ČSSD	Československá sociální demokracie
ČSŽ	Československý svaz žen
JSČZ	Jednotný svaz československých zemědělců
KA	Katolická akce
KAV	krajský akční výbor
KNV	krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
MAV	místní akční výbor
MNV	místní národní výbor
NF	Národní fronta
OAV	okresní akční výbor
ONV	okresní národní výbor
OÚOP	okresní úřadovna ochrany práce
OVS	okresní vojenská správa
ROH	Revoluční odborové hnutí
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství

SNB	Sbor národní bezpečnosti
SPB	Svaz protifašistických bojovníků
StB	Státní bezpečnost
ÚAV	Ústřední akční výbor
ZNV	zemský národní výbor

Resumé

The objective of my thesis is a description of the political purge in the Znojmo district after the communist coup in February 1948, which was conducted mainly by various action committees of the National Front. The thesis also describes these committees's performance of the tasks issued by the communist party to stabilize the communist rule in latter years. I utilize informations substracted mainly from primary sources, like documents made by the National Front's organizations as well as documents of the local district and municipal government.

Political representation of the Znojmo district was known for the utilitarian attitude towards security concerns. The borderland location of the district was used as a justification of the draconian measures against opposition parties and other sources of the political dissent. These measures was able to subjugate most of the societal organizations described in the thesis.